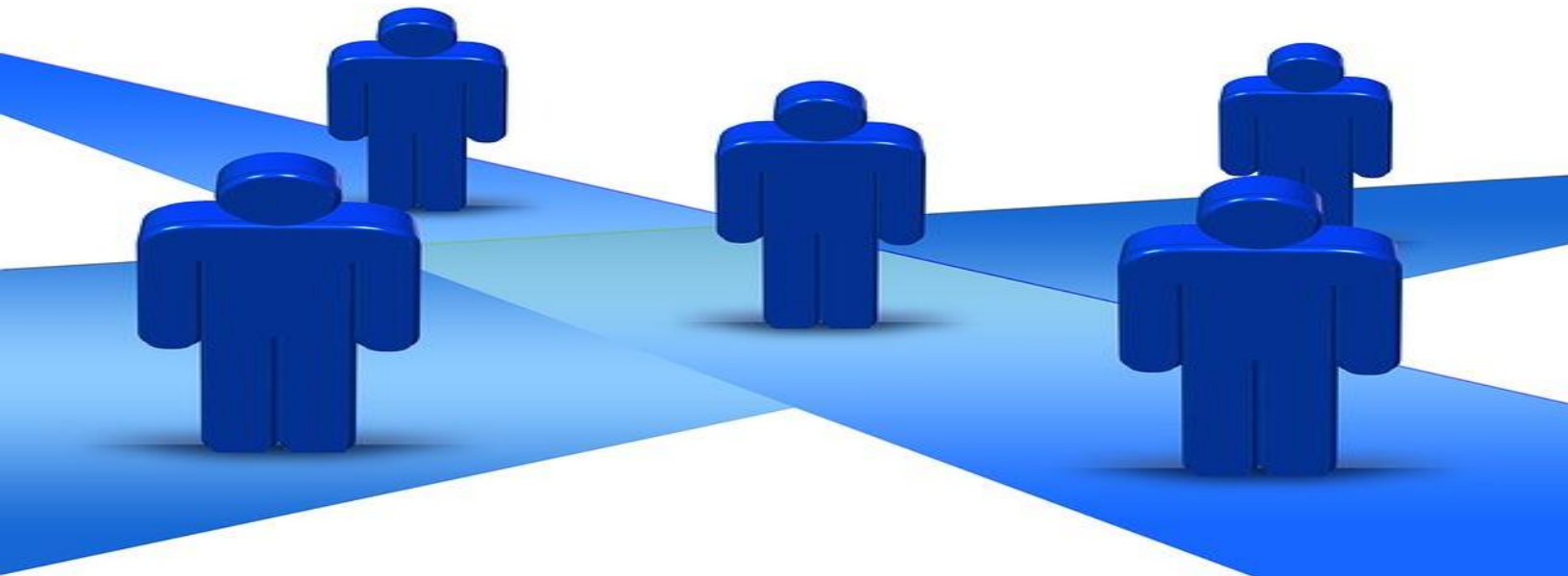

TARPTAUTINĖ MIGRACIJOS ORGANIZACIJA
EUROPOS MIGRACIJOS TINKLAS

**SOCIALINĖS IR SVEIKATOS PRIEŽIŪROS
PASLAUGOS MIGRANTAMS:
POLITIKA IR PRAKTIKA LIETUVOJE**

2013

TURINYS

Santrauka	3
Įvadas	5
1. Nacionalinė socialinės apsaugos sistema ir jos taikymas trečiųjų šalių piliečiams	9
1.1. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos sistemos apžvalga.....	9
1.2. Socialinės ir sveikatos apsaugos politikos mechanizmų taikymas migrantams iš trečiųjų šalių	14
2. Nacionalinis reguliavimas, nustatantis trečiųjų šalių piliečių teisę gauti socialines paslaugas	33
2.1. Minimalus buvimo šalyje laikotarpis ir trečiųjų šalių piliečių teisės į socialines garantijas	33
2.2. Trečiųjų šalių piliečiams prieinamų socialinių garantijų išsaugojimo ir perkėlimo galimybės grįžtant į savo kilmės šalį.....	34
2.3. Minimalus užimtumo bei socialinių įmokų mokėjimo laikotarpis ir socialinės garantijos trečiųjų šalių piliečiams.....	36
3. Trečiųjų šalių piliečių teisių gauti socialines paslaugas administravimo praktika	38
3.1. Lietuvoje taikoma praktika trečiųjų šalių piliečių atžvilgiu.....	38
3.2. Papildomos paramos formos	39
3.2.1. Vertimo paslaugos.....	39
3.2.2. NVO teikiamos paslaugos.....	40
4. Tarptautiniai socialinės apsaugos sistemos aspektai	42
4.1. Lietuvos Respublikos dvišaliai susitarimai su trečiosiomis šalimis dėl socialinės apsaugos sistemų koordinavimo.....	42
4.1.1. Susitarimas su Baltarusijos Respublika.....	43
4.1.2. Susitarimas su Ukraina.....	44
4.1.3. Susitarimai su Rusijos Federacija	45
4.1.4. Susitarimas su JAV	45
4.1.5. Susitarimas su Kanada	46
4.2. Socialinio draudimo išmokos Lietuvos Respublikos piliečiams, gyvenantiems trečiojoje šalyse, su kuriomis Lietuva nėra sudariusi dvišalio susitarimo	48
5. Atvejų analizė	50
Išvados	53
Šaltiniai ir literatūra	56

Santrauka

Viena iš svarbių ateities problemų, su kuria susidurs dauguma ES šalių, yra senstanti visuomenė ir darbo jėgos (kvalifikacijos) neatitikimas rinkos poreikiams. Migracija yra viena iš priemonių šiems iššūkiams spręsti. Šie pokyčiai verčia svarstyti socialinių ir sveikatos paslaugų migrantams iš trečiųjų šalių piliečių klausimus. Šioje studijoje nagrinėjamos trečiųjų šalių piliečių teisinės ir administracinės galimybės gauti socialines ir sveikatos apsaugos paslaugas Lietuvoje.

Lietuvos socialinės apsaugos sistema

Lietuvos socialiniam modeliui būdinga socialinių išmokų sistema, kuri daugiausia priklauso nuo dirbančiojo dalyvavimo darbo rinkoje rezultatų. Daugumą socialinių išmokų yra finansuojamos iš įnašų, kuriuos moka darbuotojas arba darbdavys. Ne įnašų pagrindu finansuojamos specifinės paslaugos, dažniausiai skirtos labiausiai pažeidžiamiems asmenims remti. Jos finansuojamos iš valstybės arba savivaldybių biudžeto.

Socialinės apsaugos sistema ir migracija

Socialinės išmokos ir sveikatos paslaugos trečiųjų šalių piliečiams priklauso nuo jo teisinio statuso. Trečiųjų šalių piliečiai, turintys leidimą nuolat gyventi LR, socialinės apsaugos ir sveikatos priežiūros srityje turi su šalies piliečiais vienodas teises. Jie gali pretenduoti į visas išmokas ir paslaugas, teikiamas tiek įmokų pagrindu, tiek finansuojamas iš valstybės ar savivaldybių biudžeto. Trečiųjų šalių piliečiai, turintys leidimą gyventi laikinai, gali pretenduoti tik į socialines garantijas, kurios grindžiamos įmokų pagrindu (išskyrus aukštos kvalifikacijos darbuotojus). Tyrimo metu nustatyta, kad jie ne visada gali pasinaudoti ir šiomis garantijomis, nes daugeliui paslaugų gauti asmuo turi gyventi Lietuvoje, o jų atvykimo pagrindas yra laikinas ir jam pasibaigus jie turi išvykti. Daugeliu atveju garantijos nėra išsaugomos išvykus iš Lietuvos.

Prieinamos paslaugos ir socialinės išmokos

Trečiųjų šalių piliečiams, turintiems leidimą laikinai gyventi LR, prieinamos tik įmoku pagrindu finansuojamos socialinės garantijos, t.y. absoliuti dauguma paslaugų jiems priklauso tik, jei jie teisėtai dirba Lietuvoje ir atitinkamą laiką moka socialinio draudimo įmokas. Jiems priklauso šios socialinės paslaugos: sveikatos apsauga, ligos pašalpa, motinystės (tėvystės) pašalpa, našlių pensiją, išmokos nelaimingo atsitikimo darbo vietoje ir profesinės ligos atveju. Jie negalėtų pasinaudoti šiomis garantijomis: parama nėščiai moteriai, netekto darbingumo pensija, profesinė

neįgaliųjų reabilitacijos pašalpa, senatvės pensija, išmoka šeimai, bedarbio išmoka, garantuojamos minimalios pajamos, ilgalaikės priežiūros išmoka.

Aukštos kvalifikacijos darbuotojai

Nuo 2013 sausio 1 d. Lietuva perkėlė Tarybos direktyvą dėl aukštos kvalifikacijos darbuotojų (2009/50/EB). Ši direktyva numato, kad aukštos kvalifikacijos darbuotojams turi būti suteikiamos vienodos socialinės teisės kaip ir valstybės piliečiams. Todėl socialinės apsaugos srityje šiai migrantų grupei taikomos palankesnės sąlygos naudotis socialinėmis garantijomis.

Socialinių paslaugų administravimo praktika

Lietuvoje individualūs prašymai socialinėms garantijoms gauti vertinami tik atsižvelgiant į teisės aktus. Paslaugas teikiančios institucijos neturi laisvės savo nuožiūra atsižvelgti į konkrečias prašančiojo aplinkybes ir savo nuožiūra skirti socialines išmokas ar paslaugas. Jos taiko bendrus sprendimo priėmimo kriterijus. Lietuvoje nėra reikalaujama, kad užsienietis būtų pragyvenęs tam tikrą laikotarpį prieš kreipdamasis dėl socialinės paramos, tačiau kiekvienai išmokai gauti taikomi stažo reikalavimai.

Nevyriausybinių organizacijų vaidmuo

Lietuva neturi valstybinės užsieniečių integracijos programos, o valstybinėse institucijose nėra specializuotų paslaugų trečiųjų šalių piliečiams. Specializuotas paslaugas (kalbos kursai, teisinės ir psichologo konsultacijos, pagalba įsidarbinant, sociokultūrinė integracija) teikia nevyriausybinių organizacijų iš ES finansuojamų projektų.

Tarptautiniai susitarimai socialinės apsaugos srityje

Lietuva yra pasirašiusi dvišales sutartis dėl socialinės apsaugos sistemos koordinavimo su Baltarusija, Ukraina, Kanada ir dėl pensijų mokėjimo su JAV bei Rusijos Federacija. Sutartys dėl socialinės sistemos koordinavimo sudarytos laikantis išmokų eksporto ir draudimo (stažo) sumavimo principo. Sutartys dėl pensijų numato pensijų mokėjimo tvarką Lietuvos ir trečiosios šalies piliečiams. Šalys, su kuriomis nėra pasirašytos sutartys, socialinės garantijos nėra reglamentuojamos (išskyrus ES šalis). Lietuva 2009 m. parengė tipinį Lietuvos Respublikos ir kitos trečios šalies sutarties dėl socialinių paslaugų projektą, tačiau kol kas tokių sutarčių nebuvo pasirašyta nei su viena valstybe.

Įvadas

Studijos tikslai

Studijos tikslas – išnagrinėti trečiųjų šalių piliečių teises ir administracines galimybes gauti socialines ir sveikatos apsaugos paslaugas Lietuvos Respublikoje. Studijos tikslinė grupė – trečiųjų šalių piliečiai, kurie gyvena Lietuvoje ir turi nuolatinį arba laikinąjį leidimą gyventi.

Studijoje apžvelgiama Lietuvos socialinės apsaugos sistema, svarbiausios institucijos, pagrindinės jų funkcijos bei aptariama Lietuvos įstatyminė bazė ir taikoma praktika dėl trečiųjų šalių piliečių galimybės naudotis visų kategorijų socialinėmis garantijomis ir sveikatos apsauga. Siekiant visapusiškai išnagrinėti trečiųjų šalių asmenims prieinamų socialinių paslaugų teikimo sąlygas ir procedūras, studija papildyta atsakingų valstybės tarnautojų ir NVO atstovų komentarais.

Studijoje apibendrinta informacija skirta:

- politikams ir viešojo administravimo institucijų atstovams, besigilintiems į migracijos ir socialinės politikos klausimus ir tiesiogiai dirbantiems su trečiųjų šalių piliečiais, turinčiais nuolatinio ar laikinojo gyventojų statusą;
- ekspertams, akademinio sluoksnio atstovams, studentams ir mokslininkams tiriantiems socialinės gerovės sistemą ir migracijos procesus;
- kitiems suinteresuotiems asmenims susijusiems su trečiųjų šalių piliečių interesų atstovavimu (NVO, interesų grupėms);
- žiniasklaidos atstovams, ieškantiems apibendrintos informacijos apie trečiųjų šalių piliečių socialines garantijas Lietuvoje;
- visiems piliečiams besidomintiems aukščiau išvardintiems specifiniais migracijos ir socialinės apsaugos politikos aspektais.

Pagal bendrai parengtą metodologiją šią studiją atlieka visos Europos migracijos tinklo šalys narės. Europos komisija vėliau apibendrina visų šalių tyrimo duomenis vienoje bendroje studijoje, siekdama palyginti valstybėse taikomas praktikas.

Sąvokos

Analizuojant trečiųjų šalių piliečių galimybę naudotis socialinėmis garantijomis, svarbu nustatyti trečiosios šalies piliečio statusą – ar trečiosios šalies pilietis turi ilgalaikio gyventojų statusą ir nuolat gyvena Lietuvoje, ar tokio statuso neturi ir yra atvykęs laikinai. Daugeliu atveju nuo to priklauso, kokios socialinės garantijos asmeniui bus prieinamos Lietuvoje ilgalaikio gyventojų statusą nurodo leidimas nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje.

Leidimas nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje. Šis leidimas gali būti išduotas trečiųjų šalių piliečiams, kurie pragyveno Lietuvos Respublikoje ar ES valstybėje narėje be pertraukos pastaruosius 5 metus ir turėjo leidimą laikinai gyventi Lietuvoje leidimas nuolat gyventi išduodamas, jeigu užsienietis išlaikė valstybinės kalbos egzaminą ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos pagrindų egzaminą¹. Leidimas nuolat gyventi suteikia ***nuolatinio*** gyventojų statusą ir su tuo susijusias teises. Šie asmenys gali naudotis visomis socialinėmis teisėmis kaip ir piliečiai, išskyrus balsavimo teisę.

Leidimas laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje. Leidimas laikinai gyventi trečiųjų šalių piliečiams suteikia teisę nurodytą laikotarpį gyventi Lietuvos teritorijoje. Šį leidimą turinčių trečiųjų šalių piliečių teisės yra siauresnės lyginant su nuolatinio gyventojų statusu. Šiems asmenims daugeliu atveju nėra prieinamos socialinės garantijos, skiriamos neįmoku pagrindu, tačiau socialinės garantijos, susijusios su įmokomis, daugeliu atveju yra analogiškos piliečių ir nuolatinų gyventojų teisėms. Vis dėlto, prieinamų paslaugų paketas šiems užsieniečiams yra daug mažesnis.

Metodologija

Rengiant studiją naudoti tiek pirminiai, tiek ir antriniai duomenų šaltiniai.

Migrantų iš trečiųjų šalių socialinių garantijų ir sveikatos apsaugos teikimo sąlygos analizuotos remiantis teisės aktų ir poįstatyminių dokumentų analize, atsakingų vyriausybės ir savivaldos institucijų dokumentais, komentarais ir rekomendacijomis, publikacijomis ir tyrimų apie tyrimo objektą medžiaga.

¹Istatymas dėl užsieniečių teisinės padėties, 2004.04.29., Nr. IX-2206, "Valstybės žinios", 2004, Nr. 73-2539, Vilnius, (53 straipsnis).

Administracinės su tyrimo tikslu grupe susijusios praktikos tyrimui ir praktinės situacijos gilesniam atskleidimui naudoti pirminiai duomenų šaltiniai: interviu su atitinkamų sričių ekspertais (socialinis draudimas, socialinė apsauga, migracijos ir sveikatos apsaugos specialistai).

Studijoje daugiausia remtasi oficialiais dokumentais (skelbti teisės aktai, oficialių valstybės ir savivaldos institucijų pateikta medžiaga), tačiau aiškinantis tam tikrus praktinius aspektus buvo konsultuojamasi su socialinės apsaugos srityje dirbančiais ekspertais. Taip pat buvo naudojami ir nevyriausybinų organizacijų informacijos šaltiniai.

Rengiant studiją remtasi šių įstaigų ir organizacijų pateiktais duomenimis:

- Vilniaus teritorinė darbo birža;
- Valstybinė ligonių kasa prie sveikatos apsaugos ministerijos;
- Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba;
- Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos;
- Socialinės apsaugos ir darbo ministerija;
- Socialinių išmokų skyrius Vilniaus savivaldybėje;
- Lietuvos statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.

Nors oficialūs statistiniai su studijos sritimi susiję rodikliai Lietuvoje yra renkami, tačiau juose nėra galimybės išskirti trečiųjų šalių piliečių kaip atskiros grupės, todėl studijoje pateikiami tik minimalūs statistiniai duomenys. Pagrindiniame oficialios statistinės informacijos ištekliuje – Statistikos departamente prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės renkama tik bendra informacija apie migrantus (prieinamos dimensijos: laikotarpis, kilmės šalis), tačiau informacijos aktualios studijos tikslams (užimtumo statistika, biudžeto sveikatai ir socialinėms išmokoms atskirose pilietybės ar kilmės šalies grupėse) nėra. Pirminiai statistinės informacijos tiekėjai, atsakingos institucijos – Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba, socialinių išmokų skyriai savivaldybėse, Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Valstybinė ligonių kasa, Darbo birža neturi galimybės pateikti statistinės informacijos apie trečiųjų šalių piliečius.

Lietuvoje socialinių ir sveikatos paslaugų padėties analizė yra fokusuota į dvi tikslines grupes – trečiųjų šalių migrantus, turinčius nuolatinio (leidimas nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje) ir laikinojo gyventojų (leidimas laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje) statusą. Nepaisant sąlyginio

2013 M. EUROPOS MIGRACIJOS TINKLO STUDIJA

analizės subjekto siaurumo, savo turiniu studija apima visus esminius socialinių ir sveikatos paslaugų prieinamumo aspektus.

1. Nacionalinė socialinės apsaugos sistema ir jos taikymas trečiųjų šalių piliečiams

Šioje dalyje apžvelgiama nacionalinė socialinės apsaugos sistema, svarbiausios institucijos, pagrindinės jų funkcijos ir koordinavimas, akcentuojant visų kategorijų socialines garantijas, prieinamas trečiųjų šalių piliečiams.

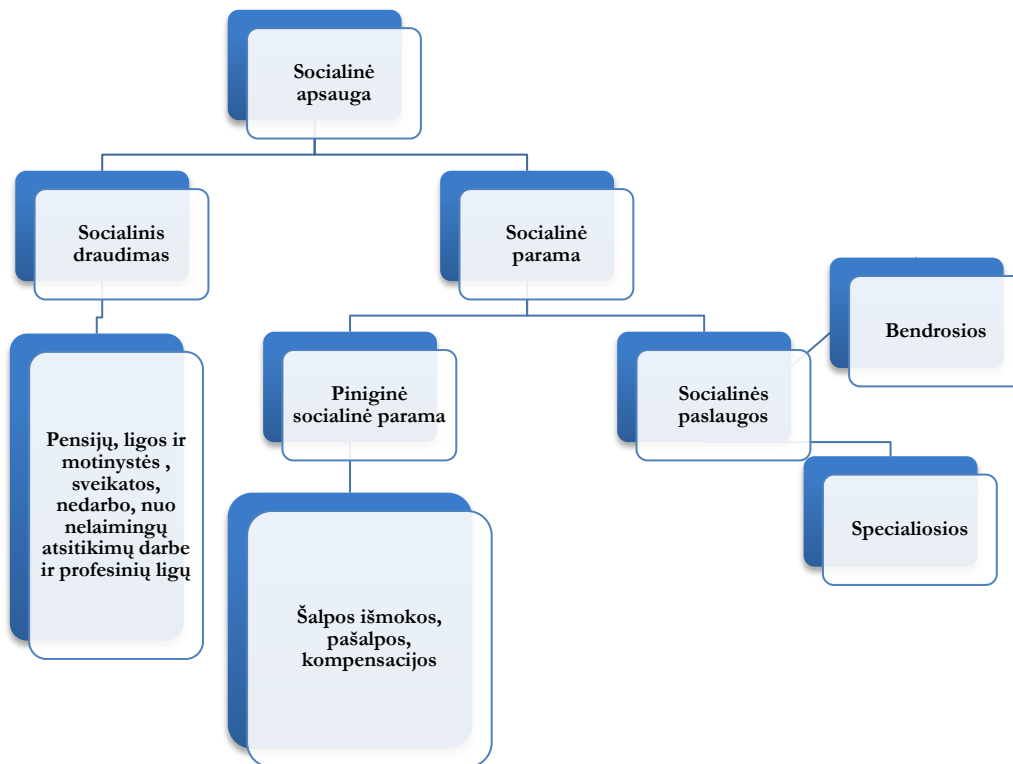
1.1. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos sistemos apžvalga

Lietuvos socialinės apsaugos modelis bendriausia prasme atitinka konservatyvų tipą. Jam būdinga socialinių išmokų sistema, kuri daugiausia priklauso nuo dirbančiojo buvusio (ar esamo) dalyvavimo darbo rinkoje rezultatų. Jeigu dirbančiojo atlyginimas ir darbo stažas (o tuo pačiu ir įmokos) buvo didesni, tai šis asmuo įgyja teisę į didesnę socialinę išmoką socialinės rizikos pasireiškimo atveju.² Remiantis kai kuriais autoriais Lietuvą būtų galima priskirti post - socialistiniam Rytų Europos socialinės apsaugos modeliui, kurio pagrindiniai bruožai yra socialinio draudimo fondo atskyrimas nuo valstybės biudžeto ir didžiosios pensijų sistemos dalies funkcionavimas remiantis einamųjų išmokų sistema.³

² Lazutka, R. Socialinė apsauga. Žmogaus socialinė raida. Vilnius: Homo Liber, 2001.; Guogis, A. Socialinis darbas 2008 m. nr. 7(2) Dėl Lietuvos socialinės apsaugos sampratos 26-34 p. ; Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba Valstybinis socialinis draudimas Lietuvoje, Vilnius, 2008, <http://www.sodra.lt/get.php?f.3745> , (skaityta 2013.09.10); Medaiskis, T. paskaitų rinkinys, 2012. Socialinės apsaugos ekonomika. Socialinės apsaugos esmė ir pagrindiniai principai, <http://web.vu.lt/ef/t.medaiskis/socialines-apsaugos-ekonomika> (skaityta 2013.09.04)

³ Žr. Deacon, B., Developments in East European social policy. In New Perspectives on the Welfare State in Europe , red. C. Jones. London: Routledge, 1993.; Deacon, B., Eastern European welfare states: the impact of the politics of globalization. Journal of European Social Policy 10 (2), p.146-161, 2000.; Fajth, G., Social Security in a Rapidly Changing Environment: The Case of Post-communist Transformation. Social Policy and Administration 33 (4), p. 416-436, 1999.

Lietuvos socialinės apsaugos sistemą sudaro *socialinis draudimas* ir *socialinė parama*.

1pav. Socialinės apsaugos sistemos struktūra Lietuvoje

Socialinis draudimas finansuojamas įnašų pagrindu. Jį sudaro:

- pensijų draudimas;
- ligos ir motinystės draudimas;
- sveikatos draudimas;
- nedarbo draudimas;
- draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų.

Socialinė parama skiriama vadovaujantis stokos principu, t.y. asmeniui suteikiama pagalba, jeigu ji(s) neturi lėšų pragyventi ir yra nepajėgus pasirūpinti savimi. Neįmokinės socialinės paramos atveju jokių išankstinių nuopelnų iš asmens nereikalaujama, tačiau patikrinama, ar tikrai jis nepajėgus savarankiškai išsiversti.

Socialinės paramos skyrimo aplinkybės ir sąlygos:

- visos išlaidos dengiamos iš valstybės ar savivaldybių biudžetų;
- įvertinant poreikį atliekami lėšų ir/arba turto testai, kuriuose atsižvelgiama į turimas pajamas ir išteklius;
- pašalpa nustatoma tokio dydžio, kad padidintų visas pareiškėjo pajamas iki minimalaus lygio.⁴

Socialinė parama susideda iš piniginės socialinės paramos ir socialinių paslaugų (specialiųjų ir bendrųjų).

Piniginę socialinę paramą sudaro:

- šalpos išmokos (šalpos pensijos ir kompensacijos);
- laidojimo pašalpa;
- transporto lengvatos vaikams, seniems, neįgaliesiems;
- išmokos vaikams (šeimoms pašalpos);
- socialinė pašalpa⁵;
- būsto išlaikymo išlaidų ir kitos kompensacijos.

Bendrosios socialinės paslaugos:

- informavimas ir konsultavimas;
- tarpininkavimas atstovavimas;
- sociokultūrinės paslaugos⁶;
- transporto, maitinimo, aprūpinimo drabužiais ir kitos paslaugos.

Specialiosios socialinės paslaugos:

- socialinė priežiūra (pagalba į namus, socialinių įgūdžių ugdymas, laikinos nakvynės suteikimas);
- socialinė globa: dienos, trumpalaikė ir ilgalaikė.

⁴ Kuris tuo metu visuomenėje pripažįstamas būtinu minimaliai pragyventi, bet jis nesiejamas su ankstesnėmis jo pajamomis ar buvusiu pragyvenimo lygiu. Nuo 2007 sausio 1 d. nustatytas 130 Lt. minimalus pragyvenimo lygis vienam Respublikos gyventojui. Šaltinis: LR 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo Įstatymas, 2006.12.07., Nr. X-963, „Valstybės žinios“, 2006, Nr. 138 –5267Vilnius.

⁵ *Socialinė pašalpa* – savivaldybių mokama pinigine parama nepasiturintioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims, jei kreipimosi metu atitinka Lietuvos Respublikos Piniginės socialinės paramos nepasiturintioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatyme (2003) numatytus reikalavimus.

⁶ *Sociokultūrinės paslaugos* – laisvalaikio organizavimo paslaugos, teikiamos siekiant mažinti socialinę atskirtį, aktyvinti bendruomenę.

Socialinės apsaugos finansavimo šaltiniai apima dirbančiųjų ir darbdavių socialinio draudimo įmokos, vyriausybės subsidijas iš valstybės biudžeto (tiesioginės ar netiesioginės) ir savivaldybių lėšas.

Socialinis draudimas finansuojamas privalomomis įmokomis, kurios priskaitomos nuo dirbančiųjų darbo užmokesčio. Savarankiškai dirbantys moka fiksuotą sumą ir/ar įmoką nuo apmokestinamųjų pajamų. Socialinio draudimo (išskyrus sveikatos draudimą) įmokos surenkamos į savarankišką Valstybinio socialinio draudimo fondą.

Sveikatos draudimas, be įmokų, dar finansuojamas valstybės lėšomis, priskaitomomis už valstybės draudžiamus asmenis. Sveikatos draudimo lėšos surenkamos į savarankišką Privalomojo Sveikatos draudimo fondą.

Institucinė sąranga

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija yra pagrindinė vykdomosios valdžios institucija, įgyvendinanti socialinės apsaugos ir darbo politiką. Ministerija nustato Valstybinio socialinio draudimo fondo uždavinius bei kuruoja Lietuvos darbo biržos veiklą.

1 lentelė. Institucinė socialinės ir sveikatos apsaugos sistemų sąranga

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija		Savivaldybės	Sveikatos apsaugos ministerija
Valstybinio socialinio draudimo fondas	Lietuvos darbo birža	Savivaldybių administracijos Socialinių reikalų ir sveikatos departamentai	Valstybinė ligonių kasa
10 teritorinių skyrių su 47 padaliniais.	10 teritorinių darbo biržų (viso 49 skyrius)	Socialinės paramos skyriai	Teritorinių ligonių kasų skaičių bei jų teritorinės veiklos zonas nustato Valstybinė ligonių kasa, suderinusi su Sveikatos apsaugos ministerija. Steigiama ne daugiau kaip 5 teritorinės ligonių kasos.

Valstybinį socialinį draudimo fondą administruoja ir jo biudžetą vykdo Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba (SODRA). Valstybinio socialinio draudimo fondas atlieka šias funkcijas:

- renka socialinio draudimo įmokas;
- registruoja draudėjus ir apdraustuosius;
- moka socialinio draudimo pensijų, ligos ir motinystės, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų draudimo išmokas.

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba turi 10 teritorinių skyrių (47 su padaliniais).

Lietuvos darbo birža yra įstaiga prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kartu su jai pavaldžiomis teritorinėmis darbo biržomis įgyvendina darbo rinkos ir užimtumo rėmimo politiką. Lietuvos darbo birža atlieka šias pagrindines funkcijas:

- iki 2013.01.01 mokėjo nedarbo draudimo išmokas;⁷
- registruoja ieškančius darbo;
- tarpininkauja ieškant darbo;
- vykdo aktyvias darbo rinkos politikos priemones.

Lietuvos darbo birža yra įstaiga prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos turi 10 teritorinių darbo biržų (viso 49 skyrius).

Savivaldybių socialinės paramos skyriai – savivaldybių administracijos Socialinių reikalų ir sveikatos departamentų reguliavimo sričiai priskirtos įstaigos, teikiančios socialinę paramą gyventojams, kurie negali savarankiškai rūpintis savo asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir kuriems būtina pagalba tenkinant jų būtinuosius poreikius bei sprendžiant socialines problemas.

Sveikatos apsaugos ministerija yra pagrindinė vykdomosios valdžios institucija, įgyvendinanti ir koordinuojanti sveikatos apsaugos politiką. Valstybinė ligonių kasa prie Sveikatos apsaugos ministerijos:

- įgyvendina privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžetą;
- per teritorines ligonių kasy paskirsto sveikatos draudimo išmokas už apdraustiesiems asmenims suteiktas paslaugas (ligos ir motinystės išmokas natūra);

⁷ Nuo 2013 m. sausio 1 d., vadovaujantis LR Nedarbo socialinio draudimo įstatymo pakeitimo (2012.10.17, Nr. XI-2306, „Valstybės žinios“, 2004, 2012, Nr. 127-6395) 20 straipsniu, nedarbo socialinio draudimo išmokas apskaičiuoja, skiria ir moka Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Sodra) teritoriniai skyriai.

- kontroliuoja sveikatos priežiūros paslaugų kokybę.
- sudaro sutartis su sveikatos priežiūros įstaigomis ir apmoka joms už suteiktas asmens sveikatos priežiūros paslaugas;
- kompensuoja protezų įsigijimo ir protezavimo, vaistų ir medicinos pagalbos priemonių įsigijimo bei sanatorinio-kurortinio gydymo išlaidas;
- tvarko draudžiamųjų sveikatos draudimu įskaitą.

Istatyminė bazė

Pagrindiniai socialinės apsaugos sistemą reglamentuojantys principai apibrėžti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, bendruosiuose pagrindines socialinės ir sveikatos apsaugos teises apibrėžiančiuose, socialinio, pensijų kaupimo ir socialinės paramos įstatymuose, tarptautinėse sutartyse bei ES direktyvose, nustatančiose bendrus reikalavimus tam tikroms trečiųjų šalių piliečių kategorijoms (pvz., ES ilgalaikiams gyventojams, aukštos kvalifikacijos darbuotojams).

1.2. Socialinės ir sveikatos apsaugos politikos mechanizmų taikymas migrantams iš trečiųjų šalių

Lietuvos Respublikos socialinėje sistemoje ir jos veiklą reglamentuojančioje teisinėje bazėje migrantų iš trečiųjų šalių socialinė apsauga absoliučia dauguma atvejų nėra išskiriama atskirai. Socialinės išmokos ir sveikatos apsaugos paslaugos priklauso nuo trečiosios šalies piliečio teisinio statuso. Trečiųjų šalių piliečių, kurie turi leidimą nuolat gyventi Lietuvoje, teisės sutampa su šalies piliečiams prieinama socialine apsauga. Šių užsieniečių atžvilgiu taikomas lygiateisiškumo principas ir jų socialinės apsaugos mechanizmai apibrėžti tais pačiais teisės aktais kaip ir Lietuvos ir ES piliečių. Jie gali pretenduoti į visas išmokas ir paslaugas, teikiamas tiek įmokų pagrindu, tiek finansuojamas iš valstybės ar savivaldybės biudžeto, lygiais pagrindais su Lietuvos Respublikos piliečiais.

Asmenys, turintys leidimą laikinai gyventi Lietuvoje, gali pretenduoti į socialines garantijas, kurios grindžiamos įmokų pagrindu, nebent jie priklauso tam tikrai specialiai užsieniečių grupei (pvz., aukštos kvalifikacijos darbuotojai). Tačiau faktinis jų buvimo šalyje laikas dažnai gali būti per trumpas norint sumokėti per įstatyme numatytą laikotarpį išdėstytas išmokas. Tai gali tapti netiesiogine kliūtimi visapusiškai pasinaudoti socialinėmis garantijomis.

Europos Sąjungos šalyse socialinė apsauga ir medicininių paslaugų teikimas priklauso šalių kompetencijai, todėl daryti palyginimus tarp šalių yra sudėtinga. Šioje studijoje bus naudojama Europos Komisijos sukurta abipusio informavimo apie socialines apsaugą sistema (MISSOC)⁸. Šis instrumentas buvo sukurtas mobiliems ES piliečiams informuoti apie jiems priklausančias paslaugas ir ieškomas kitoje ES valstybėje narėje, tačiau jis taip pat leidžia palyginti, kokios socialinės paslaugos teikiamas trečiųjų valstybių piliečiui. MISSOC išskiria vienuolika socialinių ir medicininių paslaugų sričių. Lentelėje apačioje pateikiama, kokios paslaugos yra prieinamos trečiųjų šalių piliečiams.

⁸*Europos Sąjungos abipusio informavimo apie socialinę apsaugą sistema (MISSOC)*
http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Lithuania_lt.pdf,
(skaityta 2013.08.19).

2 lentelė. Socialinių paslaugų prieinamumas trečiųjų šalių piliečiams Lietuvoje pagal MISSOC.

Socialinės apsaugos kategorija	Socialinės garantijos ir programos, įtrauktos į kiekvieną kategoriją	Finansavimo mechanizmai	Prieinamumas trečiųjų šalių piliečiams	
			Nuolat gyvenantiems Lietuvoje	Laikiniai gyvenantiems Lietuvoje
<p><i>I. Sveikatos priežiūra.</i></p> <p>Iš privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto apmokamos išlaidos už šias paslaugas:</p>	Medicininis gydymas	<p>Įmokų pagrindu</p>	<p>Taip</p> <p>6 str. Privalomuoju sveikatos draudimu yra draudžiami LR piliečiai ir užsieniečiai, nuolat gyvenantys LR.</p>	<p>Taip</p> <p>6 str. Privalomuoju sveikatos draudimu yra draudžiami laikinai LR gyvenantys užsieniečiai, jeigu jie teisėtai dirba LR ir turi leidimą gyventi, bei nepilnamečiai jų šeimos nariai. <u>Svarbu:</u> Užsieniečiai, kurie atvyksta į LR ir dirba pagal darbo sutartis turėdami nacionalines (D) vizas, <u>nebus draudžiami</u> privalomuoju sveikatos draudimu.</p>
	Medicininė rehabilitacija ir slauga			
	Slauga			
	Su asmens sveikatos priežiūra susijusios socialinės paslaugos			
	Asmens sveikatos tikrinimas		<p>LR Sveikatos draudimo Įstatymas, 1996.05.21., Nr. I-1343, „Valstybės žinios“, 1996, Nr. 55-1287, Vilnius.</p>	
<p>II. Ligos pašalpa.</p> <p>Piniginės ligos išmokos mokamos</p>	<p>Sergantiems</p> <p>Slaugantiems savo šeimos narij</p>	<p>Įmokų pagrindu</p>	<p>Taip, jeigu:</p> <p>4 str. 1. Ligos ir motinystės socialiniu draudimu, kai draudžiama ligos, profesinės rehabilitacijos, motinystės, tėvystės ir motinystės (tėvystės)</p>	

šiems apdraustiesiems asmenims:	Kuriems būtinas gydymas protezavimo ar ortopedinio gydymo paslaugas teikiančioje įstaigoje		socialinio draudimo pašalpoms, privalomai draudžiami asmenys, dirbantys pagal darbo arba autorines sutartis ⁹ . 8 str. 2) iki laikinojo nedarbingumo pradžios dienos turi ne trumpesnę kaip 3 mėnesių per paskutinius 12 mėnesių arba ne trumpesnę kaip 6 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius ligos ir motinystės socialinio draudimo stažą .
	Kuriems neleidžiama dirbti dėl karantino arba kurie namie prižiūri vaiką, kuriam dėl tų pačių priežasčių neleidžiama eiti į lopšelį		
	Vienam iš tėvų, kuris prižiūri vaiką, kol kitas iš tėvų yra išėjęs motinystės (tėvystės) atostogų, bet dėl ligos negali prižiūrėti vaiko.		
III. Motinystės ir tėvystės pašalpa.	Motinystės pašalpą nėštumo ir gimdymo atostogų metu gali gauti visi apdrausti asmenys, kurie per pastarųjų 24 mėnesių laikotarpį buvo drausti bent 12 mėnesių.	Įmokų pagrindu	Taip, jeigu: 16 str. 1. Teisę gauti motinystės pašalpą nėštumo ir gimdymo atostogų laikotarpiu turi (...) apdrausti asmenys, dirbantys pagal darbo arba autorines sutartis ¹⁰ , kuriems suteiktos nėštumo ir gimdymo atostogos, jeigu jie iki pirmosios nėštumo ir gimdymo atostogų dienos turi ne trumpesnę kaip 12 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius ligos ir motinystės socialinio draudimo stažą . LR ligos ir motinystės socialinio draudimo Įstatymas. 2000.12.21 Nr. IX-110, "Valstybės žinios", 2000 Nr. 111-3574, Vilnius. LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 1991.05.21., Nr. I-1336,

⁹Draudžiami asmenys apibrėžti Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 4 straipsnyje.

¹⁰ Draudžiami asmenys apibrėžti Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 4 straipsnyje.

			„Valstybės žinios“ , 1991 Nr. 17-447 (nauja įstatymo redakcija – 2005.01.01.: Nr. IX-2535, VŽ., 2004, Nr. 171-6295) Vilnius
	Motinytės (tėvystės) išmoka (mokama vienam iš tėvų pasirinktinai – iki vaikui sueis vieneri metai (100% kompensuojamojo darbo užmokesčio) arba dveji metai (70% + 40% kompensuojamojo darbo užmokesčio))	Įmokų pagrindu	<p>Taip, jeigu:</p> <p>19 straipsnis. Teisė gauti motinytės (tėvystės) pašalpą priklauso asmeniui, dirbančiam pagal darbo arba autorines sutartis¹¹, kuris: 3) per paskutinius 24 mėnesius iki pirmosios vaiko priežiūros atostogų dienos turi ne trumpesnę kaip 12 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius ligos ir motinytės socialinio draudimo stažą.</p> <p>LR ligos ir motinytės socialinio draudimo Įstatymas. 2000.12.21 Nr. IX-110, „Valstybės žinios“, 2000 Nr. 111-3574, Vilnius. LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 1991.05.21., Nr. I-1336, „Valstybės žinios“ , 1991 Nr. 17-447 (nauja įstatymo redakcija – 2005.01.01.: Nr. IX-2535, VŽ., 2004, Nr. 171-6295) Vilnius</p>
	Tėvystės pašalpa mokama tėvystės atostogų laikotarpiu (nuo vaiko gimimo dienos iki vaikui sukanka vienas mėnuo) mokama 100% kompensuojamojo darbo užmokesčio)	Įmokų pagrindu	<p>Taip, jeigu:</p> <p>Asmuo dirba pagal darbo ar autorines sutartis¹².</p> <p>18¹³str. Teisė gauti tėvystės pašalpą turi tėvas, kuris: 3) per paskutinius 24 mėnesius iki pirmosios tėvystės atostogų dienos turi ne trumpesnę kaip 12 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius ligos ir motinytės socialinio draudimo stažą.</p> <p>LR ligos ir motinytės socialinio draudimo Įstatymas. 2000.12.21 Nr. IX-110, „Valstybės žinios“, 2000 Nr. 111-3574, Vilnius. LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 1991.05.21., Nr. I-1336, „Valstybės žinios“ , 1991 Nr. 17-447 (nauja įstatymo redakcija – 2005.01.01.: Nr. IX-2535, VŽ., 2004, Nr. 171-6295) Vilnius</p>
	Parama nėščiai moteriai. Nėščiai moteriai, kuri	Ne įmokų pagrindu	<p>Taip</p> <p>1,2str. Šis įstatymas taikomas</p>
			Ne

¹¹ Draudžiami asmenys apibrėžti Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 4 straipsnyje.

¹²Draudžiami asmenys apibrėžti Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 4 straipsnyje.

	<p>pagal Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą neturi teisės gauti motinystės pašalpos, iki numatytos gimdymo datos likus 70 kalendorinių dienų skiriama 2 bazinių socialinių išmokų dydžio (260 Lt) vienkartinė išmoka</p>		<p>nuolat LR gyvenantiems užsieniečiams. 10 str. Nėščiai moteriai, pagal Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą neturinčiai teisės gauti motinystės pašalpos, likus 70 kalendorinių dienų iki gimdymo (suėjus 28 nėštumo savaitėms), skiriama 2 MGL dydžio vienkartinė išmoka.</p> <p>LR Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymo pakeitimo įstatymas. 2004.05.18 Nr. IX-2237, „Valstybės žinios“, 2004 Nr. 88-3208, Vilnius.</p>	
	<p>(Ligos ir) motinystės išmokos natūra, t.y. sveikatos priežiūros paslaugos besilaukiančioms ir gimdyvėms</p>	<p>Įmokų pagrindu</p>	<p>Taip</p> <p>6 str. LR piliečiai ir užsieniečiai, nuolat gyvenantys LR</p> <p>LR Sveikatos draudimo Įstatymas, 1996.05.21., Nr. I-1343, „Valstybės žinios“, 1996, Nr. 55-1287 Vilnius.</p>	<p>Taip</p> <p>6 str. laikiniai LR gyvenantys užsieniečiai, jeigu jie teisėtai dirba LR, bei nepilnamečiai jų šeimos nariai.</p> <p>LR Sveikatos draudimo Įstatymas, 1996.05.21., Nr. I-1343, „Valstybės žinios“, 1996, Nr. 55-1287 Vilnius.</p>

IV. Invalidumo pašalpa (Netekto darbingumo pensija)	Netekto darbingumo pensija	Įmokų pagrindu	<p>Taip, jeigu:</p> <p>1 str. Teisę gauti valstybinę socialinio draudimo pensiją turi nuolat LR gyvenantys užsieniečiai (...)</p> <p>Taip pat reikalaujama būtiną stažo¹⁴.</p> <p>LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas, 1994.07.18., Nr. I-549, „Valstybės žinios“, 1994, Nr. 59-1153 Vilnius.</p>	<p>Taip, jeigu</p> <p>1 str. Teisę gauti valstybinę socialinio draudimo pensiją turi (...) asmenys, turintys leidimą laikinai gyventi ir ketinantys dirbti LR aukštos profesinės kvalifikacijos reikalaujantį darbą. Taip pat reikalaujama būtiną stažo.</p> <p>LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas, 1994.07.18., Nr. I-549, „Valstybės žinios“, 1994, Nr. 59-1153 Vilnius.</p>
	Papildoma kompensacija nuolatinės priežiūros (pagalbos) arba nuolatinės slaugos išlaidoms padengti	Ne įmokų pagrindu	<p>Taip</p> <p>1 str. Slaugos ar priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos gali būti mokamos nuolat LR gyvenantiems užsieniečiams.</p> <p>9 str. Šalpos našlaičių pensijos skiriamos ir mokamos nepaisant to, kad mirusysis arba įstatymų nustatyta tvarka paskelbtas mirusiu asmuo, kurio vaikai (įvaikiai) turi teisę gauti šalpos našlaičio pensiją, iki mirties ar</p>	<p>Ne</p>

¹⁴<http://www.sodra.lt/index.php?cid=337>.

			<p>paskelbimo mirusiu negyveno nuolat LR.</p> <p>LR Valstybinių šalpos išmokų įstatymas, 1994.11.29., Nr. I-675, „Valstybės žinios“, 1994, Nr. 96-1873 Vilnius</p>	
	Profesinės neįgalųjų reabilitacijos ¹⁵ pašalpa	Mišri (draustiems – įmokų pagrindu, nedraustiems – iš valstybės biudžeto)	<p>Taip</p> <p>I.2. Profesinės reabilitacijos pašalpa skiriama ir mokama nuolat LR gyvenantiems asmenims, kuriems neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba nustatė profesinės reabilitacijos paslaugų poreikį ir kurie dalyvauja profesinės reabilitacijos programoje.</p> <p>LRV nutarimas Dėl Profesinės reabilitacijos pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo, 2005.07.01, 2005, „Valstybės žinios“, Nr.51-1699, Vilnius.</p> <p>21⁽¹⁾ straipsnis. Teisė gauti profesinės reabilitacijos pašalpą turi asmuo, kuris iki profesinės reabilitacijos programos pradžios turi ne trumpesnę kaip 3 mėnesių</p>	Ne

¹⁵Profesinė reabilitacija – asmens darbingumo, profesinės kompetencijos bei pajėgumo dalyvauti darbo rinkoje atkūrimas arba didinimas ugdymo, socialinio, psichologinio, reabilitacijos ir kitomis poveikio priemonėmis. **Profesinės reabilitacijos paslaugų poreikį** asmenims nustato Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro patvirtintu Profesinės reabilitacijos paslaugų poreikio nustatymo kriterijų aprašu („Valstybės žinios“, 2005, Nr. 6-163, 2013, Nr. 28-1338).

			<p>per paskutinius 12 mėnesių arba ne trumpesnę kaip 6 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius ligos ir motinystės socialinio draudimo stažą¹⁶.</p> <p>LR ligos ir motinystės socialinio draudimo Įstatymas. 2000.12.21 Nr. IX-110, “Valstybės žinios”, 2000 Nr. 111-3574, Vilnius.</p>	
V. Senatvės pensija ir išmokos	Valstybinė socialinio draudimo pensija	Įmokų pagrindu	<p>Taip, jei apdraustasis turi minimalų 15 metų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą.</p> <p>1 straipsnis. Teisę gauti valstybinę socialinio draudimo pensiją turi nuolat LR gyvenantys užsieniečiai ...”.</p>	<p>Taip, jei apdraustasis turi minimalų 15 metų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą.</p> <p>1 straipsnis. Teisę gauti valstybinę socialinio draudimo pensiją turi (...) asmenys, turintys leidimą laikinai gyventi ir ketinantys dirbti LR aukštos profesinės kvalifikacijos reikalaujantį darbą ...”.</p>
			LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas, 1994.07.18., Nr. I-549, „Valstybės žinios“, 1994, Nr. 59-1153 Vilnius.	

¹⁶ Neapdraustiems valstybiniu socialiniu draudimu asmenims arba draustiems tik valstybiniu socialiniu pensijų draudimu, neturintiems ligos ir motinystės socialinio draudimo stažo 3 mėnesius per metus arba 6 mėnesius per dvejus metus, iš valstybės biudžeto lėšų bus mokama dviejų valstybinio socialinio draudimo bazinių pensijų dydžio profesinės reabilitacijos pašalpa. Šias pašalpas skirs ir mokės teritorinės darbo biržos http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosAsmenims/Puslapiai/prof_reab_aprasymas.aspx.

VI. Maitintojo netekimo išmokos	Našlių pensija	Įmokų pagrindu	<p>Taip</p> <p>34 str. Jei miręs asmuo buvo nuolatinis Lietuvos Respublikos gyventojas ir jei pensijos gavėjas atitinka Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 4 str. apibrėžtį.</p> <p>LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas, 1994.07.18., Nr. I-549, „Valstybės žinios“, 1994, Nr. 59-1153 Vilnius.</p> <p>LR Vyriausybės nutarimas dėl valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo, 1994.11.18., Nr.1156, „Valstybės žinios“, 1994, Nr.91-1781; nauja redakcija 2005, Nr.83-3066, Vilnius.</p>
	Laidojimo pašalpa	Ne įmokų pagrindu	<p>Taip</p> <p>2 ir 3 str. nurodo, jog laidojimo pašalpa mokama mirus LR nuolat gyvenančiam asmeniui, prie kurių priskiriami leidimą nuolat gyventi turintys užsieniečiai ir LR gyvenantys užsieniečiai, kuriems leidimas laikinai gyventi išduotas kaip ketinantiems dirbti LR aukštos profesinės kvalifikacijos reikalaujantį darbą.</p> <p>LR Įstatymo „Dėl paramos mirties atveju“ pakeitimo Įstatymas, 2011.06.09., Nr. XI-1435, „Valstybės žinios“, Nr. 77-3722 (VŽ., 1993, Nr. 73-1371; 1997, Nr. 98-2484; 1998, Nr. 115-3241; 2000, Nr. 45-1298; 2005, Nr. 71-2559; 2007, Nr. 110-4490), Vilnius..</p>

VII. Išmokos nelaimingo atsitikimo darbo vietoje ir profesinės ligos atveju	Nelaimingi atsitikimai darbe	Įmokų pagrindu	<p>Taip, jeigu moka valstybinio socialinio draudimo įmokas patys ir (arba) už juos šias įmokas moka draudėjai.</p> <p>LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo Įstatymas, 1999.12.23., Nr. VIII-1509, „Valstybės žinios“, 1999, Nr. 110-3207, Vilnius.</p> <p>LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 1991.05.21., Nr. I-1336, „Valstybės žinios“, 1991 Nr. 17-447 (nauja įstatymo redakcija – 2005.01.01.: Nr. IX-2535, VŽ., 2004, Nr. 171-6295) Vilnius</p>	
	Pakeliui į darbą ar iš darbo įvykę nelaimingi atsitikimai ir profesinės ligos			
	Laikino nedarbingumo išmokos (natūra ir pinigais)			
	Nuolatinio nedarbingumo išmokos			
	Išmokos mirties atveju			
VIII. Išmokos šeimai	Išmoka vaikui ¹⁷	Ne įmokų pagrindu	<p>Taip</p> <p>6str. Išmoka vaikui skiriama, jei nors vienas iš vaiko tėvų (įtėvių), globėjų (rūpintojų) yra nuolatinis LR gyventojas (...) vaikas nuolat gyvena ar turi leidimą laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje.</p> <p>LR Išmokų vaikams įstatymo 1, 2 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo priedu įstatymas, 2011.06.09., Nr. XI-1434, „Valstybės žinios“, 2011, Nr.: 77-3721, Vilnius.</p>	<p>Taip, tik trečiųjų šalių piliečiams aukštos kvalifikacijos darbuotojams.</p> <p>6str. Išmoka vaikui skiriama, jei nors vienas iš vaiko tėvų (įtėvių), globėjų (rūpintojų) (...) yra LR gyvenantis užsienietis, kuriems leidimas laikinai gyventi išduotas kaip ketinančiam dirbti LR aukštos profesinės kvalifikacijos reikalaujantį darbą, vaikas nuolat gyvena ar turi leidimą laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje</p> <p>LR Išmokų vaikams įstatymo 1, 2 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo priedu įstatymas, 2011.06.09., Nr. XI-</p>

¹⁷Išmoka mokama vaikui, jeigu vidutinės bendrai gyvenančių asmenų pajamos, nustatytos Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatyme, vienam asmeniui per mėnesį yra mažesnės negu 1,5 valstybės remiamų pajamų dydžio (525 Lt).

				1434, „Valstybės žinios“, 2011, Nr.: 77-3721, Vilnius.
Vienkartinė išmoka vaikui ¹⁸	Ne įmokų pagrindu	Taip 5 str. Išmoka vaikui skiriama, jei nors vienas iš vaiko tėvų (įtėvių), globėjų (rūpintojų) yra nuolatinis LR gyventojas (...) vaikas nuolat gyvena ar turi leidimą laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje LR Įmokų vaikams įstatymo 1, 2 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo priedu įstatymas, 2011.06.09., Nr. XI-1434, „Valstybės žinios“, 2011, Nr.: 77-3721, Vilnius.	Taip, tik trečiųjų šalių piliečiams aukštos kvalifikacijos darbuotojams. 5 str. Išmoka vaikui skiriama, jei nors vienas iš vaiko tėvų (įtėvių), globėjų (rūpintojų) (...) yra LR gyvenantis užsienietis, kuriems leidimas laikinai gyventi išduotas kaip ketinančiam dirbti LR aukštos profesinės kvalifikacijos reikalaujantį darbą , vaikas nuolat gyvena ar turi leidimą laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje LR Įmokų vaikams įstatymo 1, 2 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo priedu	

¹⁸Kiekvienam gimusiam vaikui skiriama 11 bazinių socialinių išmokų dydžio (1430 Lt) vienkartinė išmoka.

				įstatymas, 2011.06.09., Nr. XI-1434, „Valstybės žinios“, 2011, Nr.: 77-3721, Vilnius.
	Išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui ¹⁹	Ne įmokų pagrindu	<p>Taip</p> <p>7str. Išmoka vaikui skiriama, jei nors vienas iš vaiko tėvų (įtėvių), globėjų (rūpintojų) yra nuolatinis LR gyventojas (...) vaikas nuolat gyvena ar turi leidimą laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje</p> <p>LR Išmokų vaikams įstatymo 1, 2 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo priedu įstatymas, 2011.06.09., Nr. XI-1434, „Valstybės žinios“, 2011, Nr.: 77-3721, Vilnius.</p>	<p>Taip, tik trečiųjų šalių piliečiams aukštos kvalifikacijos darbuotojams.</p> <p>7 str. Išmoka vaikui skiriama, jei nors vienas iš vaiko tėvų (įtėvių), globėjų (rūpintojų) (...) yra LR gyvenantis užsienietis, kuriems leidimas laikinai gyventi išduotas kaip ketinančiam dirbti LR aukštos profesinės kvalifikacijos reikalaujančią darbą, vaikas nuolat gyvena ar turi leidimą laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje</p> <p>LR Išmokų vaikams įstatymo 1, 2 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo priedu įstatymas, 2011.06.09., Nr. XI-1434, „Valstybės žinios“, 2011, Nr.: 77-3721, Vilnius.</p>
	Globos (rūpybos) išmoka	Ne įmokų pagrindu	<p>Taip</p> <p>2str.: Įstatymas taikomas nuolat LR gyvenantiems užsieniečiams.</p>	Ne

¹⁹Kiekvienam privalomosios pradinės karo tarnybos kario vaikui jo tėvo tarnybos laikotarpiu skiriama 1,5 bazinės socialinės išmokos dydžio (195 Lt) išmoka per mėnesį

			LR Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymo pakeitimo įstatymas. 2004.05.18 Nr. IX-2237, “Valstybės žinios”, 2004 Nr. 88-3208, Vilnius.	
	Vienkartinė išmoka įsikurti ²⁰	Ne įmokų pagrindu	Taip 2 str.: Įstatymas taikomas nuolat LR gyvenantiems užsieniečiams. LR Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymo pakeitimo įstatymas. 2004.05.18 Nr. IX-2237, “Valstybės žinios”, 2004 Nr. 88-3208, Vilnius.	Ne
IX. Bedarbio išmoka	Nedarbo draudimo išmoka	Įmokų pagrindu	Taip , jeigu moka valstybinio socialinio draudimo įmokas patys ir (arba) už juos šias įmokas moka draudėjai bei atitinka Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 4 str. nurodytą apibrėžtį. 4 str. Nedarbo draudimu draudžiami nuolatiniai LR gyventojai, kaip jie apibrėžti Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme , kurie valstybinio socialinio draudimo įmokas moka patys ir (arba) už juos šias įmokas moka draudėjai. 5 str. Teisę į nedarbo draudimo išmoką turi bedarbiais teritorinėje darbo biržoje įsiregistravę nurodyti apdraustieji, jeigu jie turi ne mažesnę kaip 18 mėnesių nedarbo draudimo stažą per paskutinius 36 mėnesius. Bedarbio pašalpa nebus mokama, jeigu užsienietis turi išvykti iš Lietuvos dėl pasibaigusio ar panaikinto leidimo laikinai gyventi.	

²⁰Asmenims, kuriems buvo nustatyta vaiko globa (rūpyba), pasibaigus vaiko globai (rūpybai) dėl pilnametystės, emancipacijos ar santuokos sudarymo, skiriama vienkartinė 75 bazinių socialinių išmokų dydžio išmoka įsikurti

			LR Nedarbo socialinio draudimo įstatymas, 2003.12.16., Nr. IX-1904, „Valstybės žinios“, 2004, Nr. 4-26, Vilnius. LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 1991.05.21., Nr. I-1336, „Valstybės žinios“, 1991 Nr. 17-447 (nauja įstatymo redakcija – 2005.01.01.: Nr. IX-2535, VŽ., 2004, Nr. 171-6295) Vilnius LR Gyventojų pajamų mokesčio Įstatymas, 2002.07.02., Nr. IX-1007, „Valstybės žinios“, 2002, Nr. 73-3085, Vilnius.	
X. Garantuotos minimalios pajamos	Piniginė socialinė parama	Ne įmokų pagrindu	Taip 1 str. Įstatymas taikomas užsieniečiams, turintiems LR ilgalaikio gyventojų leidimą (nuolatinio gyventojų teisės) gyventi Europos Bendrijoje LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams Įstatymas, 2003.07.01., Nr. IX-1675, „Valstybės žinios“, 2003, Nr. 73-3352, Vilnius.	Ne
	Šalpos pensija	Ne įmokų pagrindu	Taip 1 str. Šis įstatymas taikomas nuolat LR gyvenantiems užsieniečiams. LR Valstybinių šalpos išmokų įstatymas, 1994.11.29., Nr. I-675, „Valstybės žinios“, 1994, Nr. 96-1873, Vilnius.	Ne
XI. Ilgalaikės priežiūros išmokos	Išmokos natūra (paslaugos namuose, dienos centruose ir institucinė globa)	Ne įmokų pagrindu	Taip 5 str. Gauti socialines paslaugas turi teisę: užsieniečiai, tarp jų ir asmenys be pilietybės, turintys leidimą nuolat ar laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje. LR Socialinių paslaugų įstatymas, 2006.01.19., Nr. X-493, „Valstybės žinios“, 2006, Nr. 17-589, Vilnius.	

	Piniginės išmokos (Slaugos išlaidų tikslinė kompensacija)	Ne įmokų pagrindu	Taip 1 str. Šis įstatymas taikomas nuolat LR gyvenantiems užsieniečiams. LR Valstybinių šalpos išmokų įstatymas, 1994.11.29., Nr. I-675, „Valstybės žinios“, 1994, Nr. 96-1873 Vilnius.	Ne
	Piniginės išmokos (Priežiūros išlaidų tikslinė kompensacija)	Ne įmokų pagrindu	Taip 1 str. Šis įstatymas taikomas nuolat LR gyvenantiems užsieniečiams. LR Valstybinių šalpos išmokų įstatymas, 1994.11.29., Nr. I-675, „Valstybės žinios“, 1994, Nr. 96-1873 Vilnius.	Ne

Apibendrinus pateiktą lentelę, darytinos šios išvados:

- Socialinių paslaugų prieinamumas trečiųjų šalių piliečiams priklauso nuo jų turimo statuso. Leidimą gyventi turintiems trečiųjų šalių piliečiams socialinės paslaugos teikiamos tokia pačia apimtimi kaip ir Lietuvos gyventojams. Leidimą laikinai gyventi turintiems asmenims daugeliu atveju prieinamos tik tos socialinės paslaugos, kurios yra sukauptos įmokų pagrindu.
- Nemaža dalis socialinių paslaugų priklauso nuo išdirbto stažo (pvz., motinystės/tėvystės pašalpa, senatvės pensija, bedarbio išmoka ir kt.). Nors kai kurios jos teoriškai galėtų būti prieinamos trečiųjų šalių piliečiams, turintiems leidimą laikinai gyventi Lietuvoje, tačiau praktiškai šie asmenys jomis naudotis negalėtų. Pavyzdžiui, bedarbio pašalpa net ir reikiamą laiką išdirbusiam trečiosios šalies piliečiui darbuotojui nebūtų mokama, nes pasibaigus ar jam netekus darbo, jis turėtų išvykti iš Lietuvos ir negalėtų periodiškai lankytis darbo biržoje.
- Išimtys taikomos tik aukštos kvalifikacijos darbuotojams. Atsižvelgiant į 2009 m. gegužės 25 d. Tarybos direktyvą 2009/50/EB dėl

trečiųjų šalių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo sąlygų siekiant dirbti aukštos kvalifikacijos ir siekiant daryti Europą patrauklesnę aukštos kvalifikacijos darbuotojams, šiai kategorijai priklausantiems asmenims sudaromos palankesnės sąlygos naudotis socialinės garantijomis ir socialinių garantijų prieinamumo prasme jie prilyginami ES piliečiams.

1.3. Imigracijos ir socialinės apsaugos politika Lietuvoje

Lietuva imigraciją darbo pagrindu suvokia kaip laikiną reiškinį ir prioritetą teikia migravusių Lietuvos piliečių susigrąžinimui ir aprūpinimui darbo vietomis. Todėl Lietuva netaiko išskirtinių išlygų dėl socialinių garantijų atvykstantiems imigrantams, išskyrus aukštos kvalifikacijos darbuotojus. Kaip ir buvo minėta anksčiau, leidimą nuolat gyventi Lietuvoje turintys trečiųjų šalių piliečiai gali naudotis socialinės garantijomis vienodomis sąlygomis kaip ir Lietuvos piliečiai, o leidimą laikinai gyventi turintiems asmenims prieinamos tik įmokų pagrindu finansuojamos socialinės išmokos ir garantijos. Jie turi ribotas galimybes pasinaudoti socialinės apsaugos ir socialinio draudimo schemomis. Sveikatos priežiūros ir nedarbingumo išmokų dėl ligos srityse piliečių, leidimą gyventi nuolat ir leidimą gyventi laikinai turinčių asmenų galimybės gauti pagalbą ir išmokas nesiskiria – paslaugos pagrįstos įmokų sistema ir yra nepriklausomos nuo buvimo šalyje laikotarpio. Kitų socialinės gerovės instrumentų prieinamumas yra labiau suvaržytas – dalyvavimas pensijų, socialinių išmokų, motinystės (tėvystės) išmokų ir pensijų sistemoje yra (netiesiogiai) sąlygotas buvimo šalyje laikotarpio ir/ar asmenų teisinio statuso (pvz. išmokos šeimai ar garantuotos minimalios pajamos užtikrinamos tik nuolatinio gyventojų statusą turintiems gyventojams).

Tačiau nuo 2013 sausio 1d. dienos įsigaliojus Tarybos direktyvai 2009/50/EB dėl trečiųjų šalių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo sąlygų siekiant dirbti aukštos kvalifikacijos darbą siekiama sudaryti palankesnes sąlygas aukštos kvalifikacijos darbuotojams naudotis visomis socialinės garantijomis, todėl šiaip grupei yra taikomos tam tikros išlygos. Perkeliant šią direktyvą Lietuvos teisės aktuose, reglamentuojančiuose socialinę apsaugą, atsirado garantijos aukštos kvalifikacijos darbuotojams iš trečiųjų šalių. Vėliausi teisės aktų pakeitimai yra susiję su šia imigrantų kategorija.

- Trečiųjų šalių piliečių dirbančių aukštos kvalifikacijos darbą išmokos auginantiems vaikus prilyginamos nuolatiniais Respublikos gyventojams.

2011 m. birželio 9 d. Seimas priėmė Išmokų vaikams įstatymo pataisą Nr. XI-1434²¹, kuriuo į nacionalinį teisės aktą perkeliama europinės direktyvos nuostatos dėl trečiųjų šalių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo sąlygų, siekiant dirbti aukštos kvalifikacijos darbą.

²¹ LR Išmokų vaikams įstatymo 1, 2 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo priedu Įstatymas, 2011.06.09, Nr. XI-1434, „Valstybės žinios“, 2011, Nr. 77-3721Vilnius

Priimtomis pataisomis trečiųjų valstybių piliečių (mėlynosios ES kortelės turėtojų), atvykusių į LR dirbti aukštos kvalifikacijos darbą, šeimoms, kurios augina vaikus, suteikiama teisė gauti išmoką vaikui tokiomis pačiomis sąlygomis, kaip ši išmoka mokama nuolatiniam LR gyventojams.

- Trečiųjų šalių piliečių dirbančių aukštos kvalifikacijos darbą parama mirties atveju prilyginama nuolatiniam Respublikos gyventojams.

Kartu priimtu Įstatymo „Dėl paramos mirties atveju“ pakeitimo įstatymu Nr. XI-1435²² suteikiama teisė gauti paramą mirties atveju (laidojimo pašalpą), mirus trečiųjų šalių piliečiams, atvykusiems į Lietuvos Respubliką dirbti aukštos profesinės kvalifikacijos reikalaujantį darbą, tokiomis pat sąlygomis, kaip ši pašalpa mokama mirus Lietuvos Respublikos piliečiams.

- Trečiųjų šalių piliečių dirbančių aukštos kvalifikacijos darbą teisė į pensiją prilyginama nuolatiniam Respublikos gyventojams.

Seimas 2012 m. birželio 28 d. įstatymu Nr. XI-2137²³ pakeitė Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą, siekdamas jo nuostatas suderinti su Europos Tarybos direktyva 2009/50/EB dėl trečiųjų šalių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo sąlygų siekiant dirbti aukštos kvalifikacijos darbą. Įstatymo pakeitimuose nustatoma, kad teisę gauti pensiją turi ne tik nuolat Lietuvos Respublikoje gyvenantys užsieniečiai, bet taip pat ir asmenys, kuriems Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka yra išduotas leidimas laikinai gyventi ir dirbti aukštos kvalifikacijos darbą, jei jie nustatytą laiką buvo draudžiami ar draudėsi valstybiniu socialiniu pensijų draudimu.²⁴

²² LR Įstatymo „Dėl paramos mirties atveju“ pakeitimo Įstatymas, 2011.06.09., Nr. XI-1435, „Valstybės žinios“, 2011, Nr. 77-3722, Vilnius

²³ LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 1, 2, 8, 43, 54 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo 11 straipsniu ir priedu Įstatymas, 2012.06.28., Nr. XI-2137, 2012, „Valstybės žinios“, Nr. 80-4141 Vilnius.

²⁴ Tais atvejais, kai pensija skiriama asmeniui, gyvenančiam užsienyje (nepaisant jo pilietybės), į šio asmens valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą įskaitomi tik darbo laikotarpiai Lietuvos įmonėse, įstaigose ir organizacijose. Tais atvejais, kai pensijos mokėjimas tęsiamas pensininkui išvykus nuolat gyventi į užsienio valstybę, taikoma ta pati nuostata, kaip ir pensijų skyrimo

2. Nacionalinis reguliavimas, nustatantis trečiųjų šalių piliečių teisę gauti socialines paslaugas

Trečiajame skyriuje analizuojamos sąlygos, taikomos trečiųjų šalių piliečiams, siekiant naudotis socialinėmis garantijomis, priklausiančiomis išvardintoms socialinės apsaugos kategorijoms²⁵:

- I. Sveikatos priežiūra;
- II. Ligos išmoka;
- III. Motinystės ir tėvystės išmokos;
- V. Senatvės pensija ir išmokos;
- VIII. Išmokos šeimai;
- IX. Bedarbio išmoka;
- X. Garantuotos minimalios pajamos

2.1. Minimalus buvimo šalyje laikotarpis ir trečiųjų šalių piliečių teisės į socialines garantijas

Kai kuriose ES šalyse (pvz., Jungtinėje karalystėje) vyksta diskusijos dėl užsieniečiams taikomo minimalaus buvimo šalyje laiko norint naudotis šalies socialinės garantijomis. Lietuvos teisės aktuose minimalaus buvimo šalyje kriterijus trečiųjų šalių piliečiams siekiant pasinaudoti socialinėmis garantijomis nėra apibrėžtas. Socialinės garantijos prieinamos priklausomai nuo turimo statuso ir leidimo gyventi. Vis dėl to, atsižvelgiant į socialinių paslaugų kontekstą (pvz. socialinės garantijos susijusios su įmokomis per tam tikrą laikotarpį), norint gauti tam tikras socialines išmokas yra būtinas minimalus darbo stažas. Pavyzdžiui, ligos išmokos, motinystės ir tėvystės išmokos, senatvės pensija ir bedarbio išmokos netiesiogiai susijusios su trečiųjų šalių piliečių buvimo šalyje minimaliu laikotarpiu. Priimant sprendimą neatsižvelgiama į buvimo laikotarpį, tačiau vertinamas asmens sukauptas įmokų mokėjimo stažas, kuris atsiranda gyvenant ir dirbant Lietuvos Respublikoje. Tuo tarpu išmokos šeimai ir garantuotos minimalios pajamos priklauso tik asmenims, turintiems teisę nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje.

gyvenantiems užsienyje atveju, t. y. toliau mokėti tik už valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą, įgytą dirbant Lietuvos įmonėse, įstaigose ar organizacijose.

²⁵ Numeracija atitinka 2.1 lentelėje aprašytas socialinės apsaugos sritis.

2.2. Trečiųjų šalių piliečiams prieinamų socialinių garantijų išsaugojimo ir perkėlimo galimybės grįžtant į savo kilmės šalį

Socialinių garantijų išsaugojimo ir perkėlimo srityje taikoma skirtinga praktika, tačiau daugeliu atvejų trečiųjų šalių migrantų socialinių išmokų perkėlimo taisyklės sutampa su Lietuvos Respublikos piliečiams taikomomis taisyklėmis.

Socialinių garantijų išsaugojimu įvardijamos situacijos, kai išmokos mokamos neatsižvelgiant į trečiųjų šalių piliečių faktinę buvimo vietą.

3 lentelė. Socialinių garantijų išsaugojimas išvykus iš Lietuvos

Socialinės paslaugos kategorija	Išsaugojama ar ne išvykus	Pagrindas
Sveikatos priežiūra	Ne	Remiantis LR Sveikatos draudimo įstatymu, Sveikatos draudimas neišsaugomas trečiosios šalies piliečiui grįžus į savo kilmės šalį, kadangi jis nutraukia įmokų mokėjimą, nuo kurio priklauso sveikatos draudimas. 8 str.: Asmenys, už kuriuos mokamos privalomojo sveikatos draudimo įmokos (...) apdraustaisiais laikomi dar vieną mėnesį po to, kai už juos nustota mokėti ar kai jie nustoja mokėti nustatyto dydžio įmokas, jeigu šios įmokos prieš tai buvo mokėtos paskutinius 3 mėnesius ²⁶ .
Ligos išmoka	Ne	Dėl Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatyme ²⁷ numatytų sąlygų (nedarbingumo metu asmuo privalo būti šalies teritorijoje) ligos draudimo išmokos neišsaugomos ir negali būti perkeliamos. Įstatymo 15 str. numato sąlygas, kuriomis ligos pašalpa nemokama ²⁸ .
Motinystės ir tėvystės išmokos	Taip	Pašalpa mokama tokį laikotarpį, kuriam gavėjas pateikė prašymą ²⁹ . Būtina sąlyga – galimybė gauti informaciją apie draudžiamą asmens pajamas, kadangi iki 1 metų (kol vaikui sueis metai) mokama pilna pašalpa tik jei asmuo neturi draudžiamųjų pajamų. Jei pašalpos gavėjas įsidarbina, pašalpos mokėjimas nutraukiamas.

²⁶LR Sveikatos draudimo Įstatymas, 1996.05.21., Nr. I-1343, „Valstybės žinios“, 1996, Nr. 55-1287, Vilnius.

²⁷2000.12.21 Nr. IX-110, „Valstybės žinios“, 2000 Nr. 111-3574, Vilnius.

²⁸ Eksperto komentaras: Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos (SODRA) Užsienio išmokų tarnybos konsultantė informavo, kad Ligos išmoka mokama, tol kol tęsiamas elektroninis nedarbingumo pažymėjimas. Tačiau išvykimas į užsienį ligos metu būtų elgesio taisyklių pažeidimas, dėl kurio pašalpos mokėjimas nutraukiamas. Taigi, faktiškai ši išmoka neperkeliamas, tačiau pastebėtina, jog minėtos sąlygos yra vienodos ir LR, ir trečiųjų šalių piliečiams.

²⁹ Vienerius metus gaunant 100% kompensuojamojo darbo užmokesčio arba 2 metus, pirmaisiais metais gaunant 70%, antraisiais – 40% kompensuojamojo darbo užmokesčio.

		Auginančiam vaiką nuo 1 iki 2 metų pašalpos dydis nepriklauso nuo įsidarbinimo ir jo darbo užmokesčio, mokama pilna pašalpa be jokių apribojimų. Tokios pat sąlygos taikomos ir LR piliečiams, išvykusiems į trečiąsias šalis.
Išmokos šeimai ir garantuotos minimalios pajamos	Ne	Šios išmokos susijusios su Lietuvoje deklaruota gyvenamąja vieta, todėl išvykus iš šalies šios garantijos neišsaugomos.
Senatvės pensija ir išmokos	Taip	Šios socialinės išmokos taip pat perkeliamos. LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo ³⁰ 1 str. numato, kad užsienyje nuolat gyvenantys asmenys, kurie šio įstatymo nustatytą laiką buvo privalomai draudžiami arba patys draudėsi valstybiniu socialiniu pensijų draudimu, turi teisę gauti valstybines socialinio draudimo pensijas pagal šį įstatymą ir LR tarptautinėse sutartyse nustatyta tvarka. Nesant tarptautinių sutarčių dėl pensijų mokėjimo, jeigu jie yra įgiję ne mažesnę už minimalų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą (minimalus stažas senatvės pensijai – 15 metų) dirbdami Lietuvos įmonėse, įstaigose, organizacijose, turi teisę gauti valstybines socialinio draudimo pensijas. Tokios pat sąlygos taikomos ir LR piliečiams, išvykusiems į trečiąsias šalis. Už tai atsakinga Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos (SODRA) Užsienio išmokų tarnyba.

Socialinių garantijų *perkėlimu* įvardijamos situacijos, kai trečiųjų šalių piliečiai teisės naudotis socialinėmis išmokomis derinamos su trečiosios šalies socialine sistema, dažniausiai dvišalių susitarimų pagrindu. Socialinės garantijos senatvės pensijų ir išmokų srityje perkeliamos tik dvišalių sutarčių su Baltarusijos Respublika, Ukraina, Rusijos federacija, JAV ir Kanada pagrindu. Socialinio draudimo pensijas toliau moka jas paskyrusi valstybė.³¹ Sutartyse laikomasi išmokų eksporto principo, t.y. asmeniui persikėlus iš vienos valstybės į kitą, bei draudimo (darbo) stažo sumavimo principo, t.y. nustatant teisę į socialinio draudimo pensiją, prireikus, atsižvelgiama į stažą, įgytą remiantis kitos valstybės teisės aktais. Asmeniui, turinčiam abiejų valstybių teritorijoje įgytą stažą, pensijos skiriamos pagal „proporcinį“ principą, t.y. kiekviena valstybė skiria pensiją už savo teritorijoje įgytą stažą

³⁰ LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas, 1994.07.18., Nr. I-549, „Valstybės žinios“, 1994, Nr. 59-1153 Vilnius.

³¹ Plačiau apie dvišalių susitarimų turinį rašoma 5 dalyje.

2.3. Minimalus užimtumo bei socialinių įmokų mokėjimo laikotarpis ir socialinės garantijos trečiųjų šalių piliečiams

Minimalus užimtumo laikotarpis ir minimalus socialinių įmokų mokėjimo laikotarpis turi įtakos socialinėms garantijoms prieinamos tiek LR piliečiams, tiek ir trečiųjų šalių piliečiams. Žemiau pateiktoje lentelėje nurodyti minimalūs užimtumo laikotarpiai būtini tam tikrai socialinei garantijai gauti.

4 lentelė. Minimalūs užimtumo ar socialinių įmokų mokėjimo laikotarpiai

Socialinės paslaugos kategorija	Minimalus laikotarpis	Pagrindas
Sveikatos priežiūra ³²	Nuo įmokų mokėjimo pradžios	Samdomų ir valstybės draudžiamų asmenų sveikatos draudimas įsigalioja nuo tos dienos kai pradėtos mokėti įmokos.
Sveikatos priežiūra savarankiškai dirbantiems asmenims ³³	Po 3 mėnesių nuo įmokų mokėjimo pradžios	Savarankiškai dirbantiems asmenims privalomasis sveikatos draudimas įsigalioja kitą mėnesį po tos dienos, kai 3 mėnesius iš eilės už juos buvo mokamos arba jie patys mokėjo privalomojo sveikatos draudimo įmokas, arba nuo tos dienos, kai šie asmenys sumoka 3 minimaliųjų mėnesinių algų dydžio įmoką. ³⁴
Ligos išmoka	3 mėnesiai	Minimalus įmokų mokėjimo stažas gauti ligos išmoką yra ne mažiau kaip 3 mėnesiai per paskutinius 12 mėnesių arba ne mažiau kaip 6 mėnesiai per paskutinius 24 mėnesius.
Motinystės ir tėvystės	12 mėnesių	Minimalus įmokų mokėjimo stažas gauti <u>motinystės</u>

³² Apdraustaisiais privalomuoju sveikatos draudimu laikomi asmenys, kurie moka sveikatos draudimo įmokas, už kuriuos mokamos privalomojo sveikatos draudimo įmokos, bei valstybės lėšomis draudžiami asmenys (turintys negalią, sulaukę pensinio amžiaus, rezistencijos dalyviai, vaikai iki 18 m. ir pan. specialių kategorijų atstovai). Asmenų, dirbančių pagal darbo sutartį, vykdomosios, įstatymų leidžiamosios valdžios ir teismų atstovų, individualių įmonių savininkų ir ūkinių bendrijų narių privalomasis sveikatos draudimas įsigalioja nuo tos dienos, kurią už juos buvo pradėtos mokėti arba jie patys pradėjo mokėti privalomojo sveikatos draudimo įmokas.

³³ Asmenims, gaunantiems pajamas pagal autorines sutartis, meno kūrėjo statusą turintiems asmenims, individualia veikla besiverčiantiems asmenims, asmenims, gaunantiems Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpas, asmenims, kas mėnesį mokantiems už save 9 procentų minimaliosios mėnesinės algos privalomojo sveikatos draudimo įmokas, privalomasis sveikatos draudimas įsigalioja kitą mėnesį po tos dienos, kai 3 mėnesius iš eilės už juos buvo mokamos arba jie patys mokėjo privalomojo sveikatos draudimo įmokas, arba nuo tos dienos, kai šie asmenys sumoka 3 minimaliųjų mėnesinių algų dydžio įmoką. Žr. LR Sveikatos draudimo įstatymas, aktuali redakcija: 2013.08.26 Nr. I-1343: "Valstybės žinios, 1996 Nr. 55-1287, Vilnius.

³⁴ Trečiųjų šalių piliečiai Privalomojo sveikatos draudimo įmokas moka (ar už juos moka darbdavys) pagal visuotinumą principą. Visuotinumą principas reiškia, kad visi Lietuvos Respublikos piliečiai ir užsieniečiai, faktiškai nuolat gyvenantys Lietuvoje, taip pat teisėtai dirbantys ir laikinai Lietuvoje gyvenantys užsieniečiai, privalo dalyvauti privalomojo sveikatos draudimo sistemoje ir mokėti privalomojo sveikatos draudimo įmokas,

išmokos		<u>pašalpa nėštumo ir gimdymo atostogų laikotarpiu</u> - ne mažiau kaip 12 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius. Minimalus įmokų mokėjimo stažas <u>gauti motinystės (tėvystės) pašalpa</u> – per paskutinius 24 mėnesius iki pirmosios vaiko priežiūros atostogų dienos ne trumpesnis kaip 12 mėnesių.
Išmokos šeimai ir garantuotos minimalios pajamos	Netaikoma	Išmokos šeimai ir garantuotos minimalios pajamos nesiejamos su minimaliu užimtumo ir/ar socialinių įmokų mokėjimo laikotarpiu. ³⁵
Nedarbo išmoka	18 mėnesių	Minimalus stažas nedarbo socialinio draudimo išmokai yra ne mažesnis kaip 18 mėnesių nedarbo draudimo stažas per paskutinius 36 mėnesius iki įsiregistravimo teritorinėje darbo biržoje. ³⁶
Senatvės pensija	15 metų	LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas.

Atsižvelgiant į aukščiau išvardintus socialinių išmokų skyrimo kriterijus (įmokų laikotarpius), galima teigti, kad trumpalaikių migrantų galimybės pasinaudoti išmokomis yra ribotos. Visais atvejais, išskyrus ligos išmokas, kvalifikaciniai išmokų skyrimo kriterijai viršija laikinojo gyventojų statuso suteikiamą gyvenimo šalyje laikotarpį (iki 12 mėnesių). Norint gauti kitas socialines išmokas ir paslaugas, reikalingas leidimo gyventi šalyje pratęsimas ir pagrindas pasilikti.

³⁵LR Valstybinių šalpos išmokų įstatymas 1994.11.29 Nr. I-675: "Valstybės žinios" Nr. 96-1873, Vilnius.

³⁶LR ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas. 2000.12.21 Nr. IX-110, "Valstybės žinios", 2000 Nr. 111-3574, Vilnius.; LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas, 1994.07.18., Nr. I-549, „Valstybės žinios“, 1994, Nr. 59-1153 Vilnius.

3. Trečiųjų šalių piliečių teisių gauti socialines paslaugas administravimo praktika

3.1. Lietuvoje taikoma praktika trečiųjų šalių piliečių atžvilgiu

Socialinių paslaugų ir išmokų teikimo praktika ES valstybėse narėse skiriasi. Kai kurios valstybės suteikia paslaugas skiriantiems pareigūnams teisę spręstai atsižvelgiant į besikreipiančio asmens individualias aplinkybes. Kitos valstybės socialinių paslaugų ir išmokų skyrimo tvarką aiškiai reglamentuoja ir nesudaro galimybės socialines paslaugas skiriantiems pareigūnams lanksčiai interpretuoti taisykles atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes.

Lietuvoje individualūs prašymai socialinėms garantijoms gauti vertinami tik atsižvelgiant į teisės aktus. Iš esmės vertinamas trečiosios šalies piliečio statusas – ar jis yra nuolatinis gyventojas, turintis leidimą gyventi nuolat, ar Lietuvoje gyvena laikinai ir turi leidimą laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje. Dažniausi tikrinama, ar užsienietis laikino leidimo gyventi galiojimo metu negyvena už Lietuvos ribų ilgiau nei 6 mėn. Lietuvos Respublikos Įstatymo Dėl užsieniečių teisinės padėties 50 str. 13 dalis teigia, jog leidimas laikinai gyventi LR panaikinamas, jei užsienietis išvyksta gyventi arba gyvena užsienio valstybėje ilgiau negu 6 mėnesius.

Lietuvos socialinės apsaugos sistemą sudarančiose institucijose nėra paplitusi savo nuožiūra priimamų sprendimų praktika, pareigūnai priimdami sprendimus privalo vadovautis galiojančiais teisės aktais. Jokie specialūs teisės aktuose neaprašyti mechanizmai ar individualūs sprendimo priėmimo kriterijai nėra numatyti, o sprendimus priimančios pareigūnai neturi galimybės taikyti kitus (nei aprašyti teisės aktuose) kriterijus. Konkrečiai paklausti Socialinės paramos centro darbuotojai, VSDFV ir Teritorinių ligonių kasų darbuotojai teigė, jog nėra gavę jokių gairių, rekomendacijų ar metodikų, kaip dirbti su trečiųjų šalių piliečiais. Teritorinių ligonių kasų darbuotojai minėjo ad-hoc principą: sudėtingais atvejais paprastai kreipiasi į Valstybines ligonių kasas ir ten gauna konsultacijas.

Socialines paslaugas ir išmokas administruojančių institucijų darbuotojų teigimu bendradarbiavimas su Migracijos departamentu dažniausiai vyksta tikslinantis, ar konkrečiam asmeniui galioja leidimas laikinai gyventi, ar jis bus išduotas ir panašiais klausimais. Vilniaus miesto savivaldybės Socialinių reikalų ir sveikatos departamento Socialinių išmokų

skyrtausvyriausiosios socialinių išmokų specialistų teigimu, nėra pasitaikę atvejų, kad Migracijos departamento pareigūnai, priimdami sprendimą dėl trečiosios šalies piliečio leidimo gyventi pratęsimo kreiptųsi informacijos į savivaldybę dėl jam suteiktos socialinės paramos. Analogišką informaciją pateikė ir VSDFV specialistai – su Migracijos departamento pareigūnais jiems neteko bendradarbiauti nei vienos, nei kitos pusės iniciatyva.

3.2. Papildomos paramos formos

3.2.1. Vertimo paslaugos

Teisės aktai įpareigoja užtikrinti asmenų, besikreipiančių į valstybės institucijas, galimybes naudoti nevalstybinę kalbą, tačiau valstybės institucijos, susijusios su socialinių garantijų ar paramos administravimu, trečiųjų šalių piliečiams komunikacijos (kalbos ir vertimo) situacijose taiko skirtingą praktiką. Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimas „Dėl asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose, įstaigose ir kituose viešojo administravimo subjektuose taisyklių patvirtinimo“ numato, kad: „kai asmuo nemoka valstybinės kalbos <...>, jam kreipiantis žodžiu į instituciją turi dalyvauti asmuo, gebantis išversti prašymą į valstybinę kalbą (vertėjas). Vertėją pakviečia prašymą nagrinėjanti institucija arba asmuo, kuris kreipiasi į instituciją, savo iniciatyva“³⁷. Tas pats teisės aktas numato, kad „asmenų prašymai turi būti parašyti valstybine kalba; ši nuostata netaikoma prašymams, siunčiamiems paštu;<...> Paštu gauto nevalstybine kalba parašyto prašymo visą tekstą į lietuvių kalbą išsiverčia institucija, kuriai pagal kompetenciją priklauso jį nagrinėti”.

Pokalbio su Vilniaus miesto savivaldybės Socialinių reikalų departamento darbuotojais metu sužinota, jog šioje įstaigoje tokios praktikos nėra. Tačiau yra galimybė pateikti prašymą ar skundą rusų kalba. Šis palengvinimas įdiegtas orientuojantis ne į trečiųjų šalių piliečius, o į rusakalbes Lietuvos tautines mažumas.

Valstybinėje socialinio draudimo fondo valdyboje (SODRA) šio įstatymo laikomasi – užtikrinamas bet kokia kalba gautų dokumentų vertimas į valstybinę kalbą.

Vilniaus teritorinėje darbo biržoje specialistai teigė, kad trečiųjų šalių piliečiai dažniausiai žino lietuvių/rusų/anglų kalbas, tad su jais nesunkiai susikalbama. Be to, užsieniečiai, norintys dirbti

³⁷ LR Vyriausybės nutarimas Dėl asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose, įstaigose ir kituose viešojo administravimo subjektuose taisyklių patvirtinimo, 2007.08.22, Nr. 875, „Valstybės žinios“, 2007, Nr. 94-3779, Vilnius.

ir integruotis LR, turi galimybių išmokti valstybinę kalbą (tą siūlo įvairūs projektai, integracijos centrai ir pan.). Jeigu susikalbėti būtų neįmanoma, vertėjo paslaugomis turėtų pasirūpinti patys trečiųjų šalių piliečiai.

Vilniaus teritorinės ligonių kasos atstovė teigė, jog gavę prašymą raštu užsienio kalba, išsiverčia vertimų biure. Tačiau atsakymą trečiosios šalies piliečiui rengia valstybine (lietuvių) kalba. Vertėjavimo žodžiu paslaugos nėra teikiamos. Pasak atstovės, paprastai nebūna problemų susikalbėti, kadangi interesantai arba moka kurią nors populiarią (rusų, anglų, vokiečių ar prancūzų kalbą) arba ateina su savo vertėju.

Susikalbėjimo galimybes viena iš populiarių kalbų siekiama užtikrinti visose institucijose. Tiesiogiai su migrantais dirbančios institucijos sudaro galimybes prašymus pildyti ir ne valstybine kalba (pvz., anglų arba rusų). Būtina tobulinti tiesiogiai su migrantais dirbančių pareigūnų (Migracijos departamento, migracijos tarnybų) tarnautojų užsienio kalbos žinias.

3.2.2. NVO teikiamos paslaugos

Valstybinėse institucijose nėra specializuotų paslaugų garantijų trečiųjų šalių piliečiams. Lietuva taip pat neturi valstybinės užsieniečių integracijos programos. Todėl trečiųjų šalių integracijos srityje nemažai paslaugų teikia nevyriausybinės organizacijos. Jos moko valstybinės kalbos, teikia teisinės konsultacijas bei kitas socialines paslaugas trečiųjų šalių piliečiams.

Pagrindinės nevyriausybinės organizacijos, teikiančios integracijos pagalbą trečiųjų šalių piliečiams Lietuvoje:

- Tolerantiško jaunimo asociacija kartu su Socialinių – edukacinių iniciatyvų centru PLIUS vykdo tęstinį projektą „Konsultavimo ir informavimo centras PLIUS“. Projekto tikslas: didinti trečiųjų šalių piliečių integracijos galimybes, teikiant jiems aukštos kokybės paslaugas. Tai – ne tęstinė veikla, o projektas, kuris atnaujinamas kasmet gaunant finansavimą pagal Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai metinę programą. Projektas baigsis 2014 m. birželio mėn. Pastebėtina, kad centre teikiamos paslaugos tik asmenims, turintiems leidimą laikinai arba nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje. Pasitelkiant individualų arba grupinį socialinio darbo metodus, socialinė darbuotoja centre teikia informavimo, konsultavimo, tarpininkavimo, atstovavimo bei sociokultūrinės paslaugas. Centre taip pat nemokamai teikiamos teisinės, įsidarbinimo ir psichologo konsultacijos.

- Klaipėdos migrantų centras buvo įkurtas įgyvendinant projektą pagal Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai metinę programą, šiuo metu įgyvendinamos projektinės veiklos baigsis 2014 m. birželio mėn. Centre greta teisinių, psichologinių konsultacijų, kultūrinių renginių teikiamos socialinių darbuotojų konsultacijos – tarpininkavimas, informavimas, atstovavimas, palydėjimas ir pan.

Nevyriausybės organizacijos yra reikšminga pagalbos sistemos trečiųjų šalių piliečiams dalis, dauguma jų gauna projektinį finansavimą iš Europos Sąjungos, o ne Lietuvos Respublikos institucijų. Jos veikia dienos centrų principu ir užtikrina ne tik specialistų konsultacijas, bet ir sudaro galimybes trečiųjų šalių piliečiams bendrauti tarpusavyje, palaikyti savo kultūrinį ir etninį identitetą, susiorientuoti jiems nepažįstamoje Lietuvos visuomenėje. NVO vykdomų projektų veikla konsultuojant socialiniais klausimais, tarpininkaujant, atstovaujant ir palydint trečiųjų šalių piliečius palengvina darbą su šia klientų grupe ir valdžios instancijoms.

4. Tarptautiniai socialinės apsaugos sistemos aspektai

Skyriuje aptariamos Lietuvos Respublikos ir trečiųjų šalių susitarimai reglamentuojantys socialinės apsaugos ir sveikatos sistemų koordinavimą.

4.1. Lietuvos Respublikos dvišaliai susitarimai su trečiosiomis šalimis dėl socialinės apsaugos sistemų koordinavimo

Į ES atvykstančių ir iš jos išvykstančių asmenų teisės į socialinę apsaugą daugiausia reglamentuojamos nacionalinėmis taisyklėmis. Didėjant asmenų judumui ir migracijai vis labiau reikalinga socialinės apsaugos klausimus reglamentuoti tarptautiniu lygiu. Atskiros valstybės narės sudaro dvišalius socialinės apsaugos koordinavimo susitarimus su trečiosiomis šalimis ir juose nustato iš vienos Susitarimo šalies į kitą vykstantiems asmenims skirtą koordinavimo taisyklių sistemą siekiant apsaugoti kitose valstybėse dirbančius savo piliečius.

Daugelyje susitarimų su trečiosiomis šalimis paprastai nustatomos taisyklės dėl taikytinų teisės aktų, vienodo požiūrio ir pensijų. Nuostatomis dėl pensijų apsaugomos migrantų įgytos teisės jiems išvykstant iš savo šalies ir sudaromos galimybės išmokėti pensiją kitos šalies teritorijoje. Kai kuriais atvejais numatomos nuostatos dėl draudimo, darbo ar gyvenimo laikotarpių sumavimo. Į taikytinus teisės aktus paprastai įtraukiamos nuostatos dėl komandiravimo, kuriomis remiantis tam tikras sąlygas atitinkantiems darbuotojams taikomi siunčiančiosios šalies socialinės apsaugos teisės aktai ir jie atleidžiami nuo prievolės mokėti socialinės apsaugos įmokas toje šalyje, kurioje jie dirba (išvengiant dvigubo apmokestinimo). Vadovaujantis vienodo požiūrio principu, darbuotojams migrantams turi būti užtikrinamos tos pačios sąlygos kaip ir šalies, kurioje jie dirba, piliečiams³⁸.

Lietuvos Respublika yra pasirašiusi šias dvišales sutartis dėl socialinės apsaugos sistemos koordinavimo³⁹:

- Lietuvos Respublikos ir **Baltarusijos Respublikos** sutartis dėl **socialinės apsaugos** (1999 m.)⁴⁰
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir **Rusijos Federacijos** Vyriausybės

³⁸ Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. Socialinės apsaugos sistemų koordinavimo išorės aspektai., 2012 03 30. COM 2012 No. 153., Briuselis

³⁹ LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos interneto puslapis, kuriame skelbiamas Lietuvos Respublikos tarptautinių socialinės apsaugos sutarčių sąrašas: <http://www.socmin.lt/index.php?-1271014688>, (skaityta 2013.09.07).

⁴⁰ Lietuvos Respublikos ir Baltarusijos Respublikos sutartis dėl socialinės apsaugos., 1999.02.04., Minskas: "Valstybės Žinios", 1999, Nr. 61-1979.

susitarimas **dėl pensinio aprūpinimo** (1999).⁴¹

- Lietuvos Respublikos ir **Ukrainos** sutartis dėl **socialinės apsaugos** (2001).⁴²
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir **Jungtinių Amerikos Valstijų** Vyriausybės susitarimas dėl socialinio draudimo **pensijų mokėjimo** į užsienį (2003).⁴³
- Lietuvos Respublikos ir **Kanados** sutartis dėl **socialinės apsaugos** (2005).⁴⁴

4.1.1. Susitarimas su Baltarusijos Respublika

Susitarimas numato, kad asmenims, dirbantiems pagal darbo sutartį bei savarankiškai dirbantiems taikomi Šalies, kurios teritorijoje jie dirba, teisės aktai, net jeigu jie nuolat gyvena arba darbdavys (samdytojas), kuriam jie dirba, juridiskai yra įregistruotas ar gyvena kitos Šalies teritorijoje.⁴⁵ Sutarties 4 straipsnis užtikrina, kad taikant kitos Šalies teisės aktus, vienos Šalies piliečių ir jų šeimos narių teisės nepriklausomai nuo pilietybės prilyginamos savo Šalies piliečių teisėms.

Ši sutartis sudaryta laikantis **išmokų eksporto principo**, t.y. asmeniui persikėlus iš vienos valstybės į kitą, socialinio draudimo pensijas toliau moka jas paskyrusi valstybė; **bei draudimo (darbo) stažo sumavimo principo**, t.y. nustatant teisę į socialinio draudimo pensiją, prireikus, atsižvelgiama į stažą, įgytą remiantis kitos valstybės teisės aktais. Asmeniui, turinčiam abiejų valstybių teritorijoje įgytą stažą, pensijos skiriamos pagal „proporcinį“ principą, t.y. kiekviena valstybė skiria pensiją už savo teritorijoje įgytą stažą⁴⁶. Sutartyje taip pat aptartos kitos socialinės garantijos:

- Asmenims, dirbusiems pagal darbo sutartį kitos Šalies teritorijoje ir ten netekusiems darbo, bedarbio pašalposmokamospagaltos Šalies teisės aktus (26 str.);
- Pašalposšeimomsskiriamos ir mokamos pagal Šalies, kurioje nuolat gyvena vaikai, teisės aktus (29 str.);
- Asmenims, kurie įgiję teisę į ligos ir motinystės pašalpas pagal vienos Šalies

⁴¹Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Rusijos Federacijos Vyriausybės susitarimas dėl pensinio aprūpinimo., 1999.06.29, Maskva: "Valstybės žinios", 2000, Nr. 20-496.

⁴²Lietuvos Respublikos ir Ukrainos sutartis dėl socialinės apsaugos", "Valstybės žinios", 2001, Nr. 93-3261.

⁴³Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Jungtinių Amerikos Valstijų Vyriausybės susitarimas dėl socialinio draudimo pensijų mokėjimo į užsienį., 2003.01.24., Vilnius: "Valstybės žinios", 2003, Nr. 8-270, 2003.

⁴⁴Lietuvos Respublikos ir Kanados sutartis dėl socialinės apsaugos., 2005.07.05., Vilnius: "Valstybės žinios", 2005., Nr. 143-5186.

⁴⁵Išsamiau apie sutarties taikymą asmenims <http://www.sodra.lt/get.php?f.22502>

⁴⁶Ten pat.

teisės aktus, persikelia laikinai arba nuolat gyventi į kitos Šalies teritoriją, tas pašalpas moka pirmosios Šalies kompetentinga įstaiga (11 str.).

- Jeigu asmuo, kuris socialiniu draudimu buvo apdraustas pagal vienos Šalies teisės aktus, arba jo išlaikomas šeimos narys miršta kitos Šalies teritorijoje, tai laidojimo pašalpą išmoka pirmosios Šalies kompetentinga įstaiga.

4.1.2. Susitarimas su Ukraina

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos ir Ukrainos sutartimi dėl socialinės apsaugos asmenims ir savarankiškai dirbantiems asmenims taikomi Šalies, kurios teritorijoje jie dirba, teisės aktai.⁴⁷ Vienos Šalies piliečių, taip pat jų šeimos narių, nesvarbu, kokia jų pilietybė, gyvenančių kitos Šalies teritorijoje, teisės ir pareigos, taikant šios Šalies teisės aktus, prilyginamos jos pačios piliečių teisėms ir pareigoms.

Ši sutartis sudaryta laikantis **išmokų eksporto principo**, t.y. asmeniui persikėlus iš vienos valstybės į kitą, socialinio draudimo pensijas toliau moka jas paskyrusi valstybė bei **draudimo (darbo) stažo sumavimo principo**, t.y. nustatant teisę į socialinio draudimo pensiją, prireikus, atsižvelgiama į stažą, įgytą remiantis kitos valstybės teisės aktais. Asmeniui, turinčiam abiejų valstybių teritorijoje įgytą stažą, pensijos skiriamos pagal „proporcinį“ principą, t.y. kiekviena valstybė skiria pensiją už savo teritorijoje įgytą stažą⁴⁸.

Sutartis taip pat reguliuoja šias socialines garantijas:

- Nelaimingi atsitikimai darbe: sutarties 20 straipsnis teigia, kad jei Šalies teisės aktai numato invalidumo <...> pensijas dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga (Lietuvos teisės aktai numato netekto darbingumo periodinę/vienkartinę kompensaciją), tai šios pensijos skiriamos ir mokamos pagal tos Šalies, kurioje buvo draudiminis įvykis, teisės aktus;
- Pašalpos šeimoms, auginančioms vaikus: šios pašalpos mokamos pagal tos Šalies, kurios teritorijoje gyvena vaikai, teisės aktus (23 str.);
- Bedarbio pašalpa: 25 straipsnyje nurodoma, jog bedarbio pašalpa skiriama pagal tos Šalies, kurios teritorijoje suinteresuotas asmuo nuolat gyvena, teisės aktus ir mokama jos lėšomis.
- Ligos ir motinystės pašalpa: 11 straipsnis numato, jog asmenims, kurie įgiję

⁴⁷ Ten pat.

⁴⁸ Ten pat.

teisę į ligos ar motinystės pašalpas pagal vienos Šalies teisės aktus laikinai yra kitos Šalies teritorijoje arba persikelia į ją gyventi, pašalpas moka pirmosios Šalies kompetentingos įstaigos pagal jos taikomų teisės aktų nuostatas.

Negalima atsakyti kitiems pensijos ir pašalpos, taip pat žalos atlyginimo, į kuriuos asmuo įgyja teisę pagal vienos Šalies teisės aktus, ir paskirtųjų negalima sumažinti, sustabdyti arba nutraukti jų mokėjimą dėl to, kad tas asmuo gyvena kitos Šalies teritorijoje.

4.1.3. Susitarimai su Rusijos Federacija

Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Rusijos Federacijos Vyriausybės susitarimas dėl pensinio aprūpinimo Lietuvoje gyvenantiems Rusijos piliečiams užtikrina pensijų skyrimą, dydį ir mokėjimą, vienodą su Lietuvos piliečiais. Susitarimas sudarytas teritoriniu (integracijos) principu, kurio esmė - valstybinės socialinio draudimo pensijas pagal savo įstatymus skiria ir moka valstybė, kurios teritorijoje asmuo nuolat gyvena⁴⁹. Sutarties 6 straipsnis numato, kad skiriant pensijas pagal šį Susitarimą jų dydis apskaičiuojamas pagal kiekvienos Šalies valstybės teisės aktais nustatytą tvarką. Ši sutartis taikoma visoms pensijų rūšims, kurios nustatytos arba bus nustatytos kiekvienos iš Šalių valstybės teisės aktais, išskyrus kariškių, vidaus reikalų institucijų darbuotojams.

Susitarimas numato, jog jiems skiriamos pensijos ir pašalpos finansuojamos RF (1 straipsnis). RF kariškiams pensininkams ir jų šeimoms Lietuvos Respublikos gydymo įstaigos teikia medicininę ir protezavimo pagalbą, medicininį aptarnavimą. Išlaidas šias medicininės paslaugas apmoka RF. Rusijos Federacijos kariškiams pensininkams suteikiama teisė apsigyventi senelių ir invalidų pensionatuose [dabar – Socialinės globos namuose – aut. past.] Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka ir sąlygomis, išlaidas apmokant RF (5 straipsnis).

4.1.4. Susitarimas su JAV

Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Jungtinių Amerikos Valstijų Vyriausybės susitarimas dėl socialinio draudimo **pensijų mokėjimo** į užsienį užtikrina, kad atitinkamos JAV

⁴⁹<http://www.sodra.lt/index.php?cid=342>

ir Lietuvos Respublikos socialinio draudimo sistemos mokės viso dydžio išmokas kitos šalies piliečiams, turintiems į jas teisę, tačiau esantiems už išmokančiosios šalies ribų, neatsižvelgiant į jų nebuvimo šalyje trukmę. Tai reiškia, kad Lietuvos Respublika moka pensijas JAV piliečiams, kurie yra įgiję atitinkamą draudimo stažą pagal Lietuvos Respublikos įstatymus, tačiau dabar gyvena už jos ribų, o JAV moka pensijas Lietuvos Respublikos piliečiams, kurie yra įgiję atitinkamą draudimo stažą pagal JAV įstatymus, tačiau dabar gyvena už jos ribų. Pensija už Lietuvoje įgytą stažą nedubliuoja JAV mokamos pensijos už šioje šalyje dirbtą laikotarpį, todėl asmuo gali gauti dvi pensijas už atitinkamus laikotarpius iš abiejų šalių. Pensijų mokėjimą taip pat reglamentuoja Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos direktoriaus Įsakymas Dėl valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo užsienyje gyvenantiems Jungtinių Amerikos Valstijų piliečiams tvarkos patvirtinimo.⁵⁰

4.1.5. Susitarimas su Kanada

Lietuvos Respublikos ir Kanados sutartyje dėl socialinės apsaugos numatomas bazinis principas, kad vienos Šalies teritorijoje pagal darbo sutartį dirbančiam asmeniui to darbo laikotarpiu taikomi tik tos Šalies teisės aktai. Tolesniuose straipsniuose numatomos išlygos, kai dirbamas Lietuvoje Kanados pilietis gali išlikti pavaldus Kanados socialinės apsaugos teisės aktams. Tokios išlygos apima siuntimo dirbti į užsienį atvejus, darbą diplomatinėje ar konsulinėje atstovybėje ir jais taikomi siunčiančiosios šalies teisės aktai.

Ši sutartis sudaryta laikantis **išmokų eksporto principo**, t.y. socialinio draudimo išmokos gavėjui persikėlus gyventi iš vienos Sutarties valstybės į kitą, išmokos mokėjimą jam tęsia išmoką paskyrusi valstybė ir **proporcinio principo**, t.y. asmeniui, kuris yra įgijęs draudimo stažą abiejose Sutarties valstybėse, kiekviena valstybė skirs ir mokės pensiją (išmoką) už savo teritorijoje įgytą stažą. Jeigu asmuo neturi teisės į išmoką, nes abiejose Sutarties valstybėse ar vienoje iš jų neįgijo reikalaujamo atitinkamos rūšies išmokai paskirti stažo, tokio asmens teisė į pensiją (išmoką) nustatoma susumavus abiejose Sutarties valstybėse įgytą stažą. Jei ir susumavus abiejose Sutarties valstybėse įgytą stažą asmuo neturi teisės į išmoką, atsižvelgiama į stažą, įgytą

⁵⁰ Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos direktoriaus įsakymas dėl valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo užsienyje gyvenantiems Jungtinių Amerikos Valstijų piliečiams tvarkos patvirtinimo, 2003.03.24., Nr. V-100, „Valstybės žinios“, 2003, Nr. 33 -1400, Vilnius.

trečioje valstybėje, su kuria abi Sutarties valstybės yra susaistytos tarptautinėmis sutartimis socialinės apsaugos srityje⁵¹.

5 lentelė. Dvišalėse sutartyse įtvirtintos migrantų iš trečiųjų šalių teisės

Valstybė	Baltarusijos Respublika	Ukraina	Rusijos Federacija	JAV	Kanada
Teisės aktų galiojimas	Šalies, kurioje dirba samdomą darbą	Šalies, kurioje dirba samdomą darbą	--	--	Šalies, kurioje dirba samdomą darbą
Pensijos	Eksportuojamos (asmeniui išvykus, jas toliau moka paskyrusi valstybė)	Eksportuojamos (asmeniui išvykus, jas toliau moka paskyrusi valstybė)	Valstybinės socialinio draudimo pensijas pagal savo įstatymus skiria ir moka valstybė, kurios teritorijoje asmuo nuolat gyvena	LR moka pensijas JAV piliečiams, kurie yra įgiję draudimo stažą pagal LR įstatymus, tačiau dabar gyvena už jos ribų, o JAV moka pensijas LR piliečiams, kurie yra įgiję draudimo stažą pagal JAV įstatymus, tačiau dabar gyvena už jos ribų	Eksportuojamos (asmeniui išvykus, jas toliau moka paskyrusi valstybė)
Darbo stažas	Darbo stažas sumuojamas, pensijas proporcingai įgytam stažui moka kiekviena valstybė	Darbo stažas sumuojamas, pensijas proporcingai įgytam stažui moka kiekviena valstybė	--	Nesumuojamas	Darbo stažas sumuojamas, pensijas proporcingai įgytam stažui moka kiekviena valstybė
Ligos ir motinystės išmokos	Perkeliamos	Perkeliamos	--	--	--
Nedarbo	Mokamos	Mokamos	--	--	--

⁵¹<http://www.sodra.lt/index.php?cid=342>

išmokos	šalyje, kurioje dirbo ir įgijo stažą	šalyje, kurioje asmuo gyvena, jos lėšomis ir pagal jos TA			
Laidojimo pašalpos	Perkeliamos	Perkeliamos	--	--	--
Piliečių teisės	Sulyginamos	Sulyginamos	--	--	--

Šios tarptautinės sutartys buvo sudarytos su ne-ES valstybėmis, kuriose dėl politinių ir istorinių priežasčių gyvena nemažai Lietuvos piliečių (JAV, Kanada) bei su valstybėmis, kurių piliečiai gyvena Lietuvoje (Rusija, Baltarusija, Lietuva).

4.2. Socialinio draudimo išmokos Lietuvos Respublikos piliečiams, gyvenantiems trečiojoje šalyje, su kuriomis Lietuva nėra sudariusi dvišalio susitarimo

Lietuvos Respublikos piliečių, gyvenančių ir dirbančių trečiojoje šalyje su kuriomis Lietuva nėra sudariusi dvišalių sutarčių dėl bendradarbiavimo socialinėje sferoje, socialinės garantijos (iš Lietuvos pusės) nėra reglamentuotos ir užtikrinamos.

1994 metais įsigaliojus Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo Įstatymui⁵²į stažą įskaitomi tik tie laikotarpiai, kai asmuo dirbo Lietuvos Respublikoje ir mokėjo valstybinio socialinio draudimo įmokas į valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą. Todėl, vadovaujantis Pensijų įstatymo nuostatomis, apskaičiuojant asmenims senatvės pensijas, atsižvelgti į likusią stažą, įgyto dirbant bet kurioje valstybėje po 1991 m. birželio 1 d., dalį nėra teisinio pagrindo.⁵³

Nuo 2012 rugpjūčio 11d. įsigaliojo Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pataisos. Vadovaujantis jomis, valstybinės socialinio draudimo pensijos užsienyje gyvenantiems asmenims skiriamos ir mokamos nepriklausomai nuo jų pilietybės. Pagrindinė sąlyga teisei į pensiją įgyti – būti įgijusiam ne mažesnę už minimalų stažą atitinkamos rūšies pensijai gauti dirbant Lietuvos įmonėse, įstaigose, organizacijose (minimalus stažas senatvės pensijai – 15

⁵²1994.07.18., Nr. I-549, „Valstybės žinios“, 1994, Nr. 59-1153 Vilnius.

⁵³LR valstybinio socialinio draudimo Įstatymas. 1991.05.21., Nr. I-1336: „Valstybės žinios“, 1991 Nr. 17-447 (nauja įstatymo redakcija – 2005.01.01.: Nr. IX-2535, VŽ., 2004, Nr. 171-6295), Vilnius, 1991.; LR valstybinių socialinio draudimo pensijų Įstatymas. 1994.07.18., Nr. I-549: "Valstybės žinios", 1994, Nr. 59-1153, Vilnius.

metų). Pensija skiriama ir mokama tik už stažą, įgytą dirbant Lietuvos įmonėse, įstaigose, organizacijose⁵⁴.

Tose valstybėse, su kuriomis nesudarytos sutartys, draudimo stažas paprastai prarandamas, nes kelerių metų stažo nepakanka, kad pensija būtų skiriama pagal kitos šalies įstatymus, o Lietuva tokio stažo nepripažįsta (ir atvirksčiai). Šiai problemai spręsti 2008 m. buvo parengtas Tipinės Lietuvos Respublikos ir kitos valstybės sutarties dėl socialinės apsaugos projektas (toliau vadinama - Projektas). Sudaroma dvišalė sutartis būtų taikoma asmenims, gyvenantiems vienos iš Šalių teritorijoje, ir kuriems yra ar buvo taikomi vienos ar abiejų Šalių įstatymai, taip pat jų šeimos nariams. Sutartis galėtų apimti valstybinės socialinio draudimo senatvės, netekto darbingumo (invalidumo), našlių ir našlaičių (maitintojo netekimo) pensijas, kadangi pensijos užima vieną iš svarbiausių vietų tarp kitų socialinės apsaugos išmokų. Asmens pensiją susijusi su socialinio draudimo stažu, kuris kaupiamas keletą dešimtmečių. Dvišalė sutartis būtų grindžiama pro-rata (proporciniu) principu, t. y. nustatant teisę į pensiją, būtų sumuojamas abiejose valstybėse įgytas valstybinio socialinio draudimo stažas, o pensijos dalį kiekviena valstybė apskaičiuoja atskirai, proporcingai kiekvienoje valstybėje įgytam valstybinio socialinio draudimo stažui, ir apskaičiuota pensijos dalis siunčiama į tą valstybę, kurioje pensijos gavėjas nuolat gyvena.⁵⁵ Ši sutartis (projektas) nėra veikianti. 2009 metais sutarties variantas diplomatiniais kanalais buvo pateiktas Kazachstanui, Moldovai ir Turkmėnistanui. Kazachstano Respublika dėl valstybių socialinio aprūpinimo sistemų esminių skirtumų sutarties derinimą tęsti atsisakė. Su Moldovos Respublika derybos dėl sutarties tęsiamos (2011 – 2013 m.). Iš Turkmėnistano atsakymas šios ataskaitos rengimo metu dar nebuvo negautas.⁵⁶ Kadangi didžiausi migracijos srautai šiuo metu vyksta ES viduje, todėl Lietuva labiausiai suinteresuota dėl socialinių paslaugų ir išmokų koordinavimo ES viduje tobulinimo.

⁵⁴ Ten pat.

⁵⁵ Nutarimas dėl tipinės Lietuvos Respublikos ir kitos valstybės sutarties dėl socialinės apsaugos projekto patvirtinimo. 2008.11.24., Nr. 1235: "Valstybės žinios", 2008, Nr. 139 -5500, Vilnius.

⁵⁶ Parengta pagal Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos puslapyje skelbiamą informaciją: <http://www.socmin.lt/index.php?-1608614484>, (skaityta: 2013.09.16.)

5. Atvejų analizė

Siekiant visapusiškai išnagrinėti trečiųjų šalių asmenims prieinamų socialinių paslaugų teikimo sąlygas ir procedūras bei palyginti, kaip panašios situacijos būtų sprendžiamos skirtingose ES valstybėse narėse, atsakingų valstybės tarnautojų prašyta pakomentuoti hipotetines situacijas.

1 situacija: Tho (28) ir Lien (30), sutuoktinių pora, turinti Vietnamo pilietybę į Lietuvą persikėlė prieš 10 metų. Jie turi leidimus gyventi nuolat. Tho pastaruosius 8 metus dirbo automobilių gamykloje ir visą tą laiką mokėjo privalomojo draudimo įmokas. Lien dirbo virėja didelio viešbučio restorane ir taip pat pastaruosius 2 metus mokėjo privalomojo draudimo įmokas. Tho ir Lien laukiasi trečiojo vaiko, kuris turi gimti po 6 savaičių. Praeitą savaitę automobilių gamykla, kurioje dirbo Tho, pranešė, kad jį atleidžia dėl etatų mažinimo. Kadangi Tho neteko pajamų šaltinio kaip tik tada, kai Lien kurį laiką negalės dirbti dėl gimusio vaiko, Tho nusprendė prašyti bedarbio pašalpos, o Lien paprašė motinystės pašalpos.

Lien priklausys motinystės pašalpa, kuri mokama 100 % nuo 32 nėštumo savaitės už 126 kalendorines dienas. Pasibaigus motinystės pašalpai, motinystės-tėvystės / vaiko priežiūros/ pašalpa gali būti mokama vienam iš tėvų pasirinktinai kol vaikui sueis 1 arba 2 metai. Šiuo atveju, jei vaiką augins tėvas, net ir atleistas iš darbo, bus mokama pašalpa, nes pagrindiniai kriterijai bus išpildyti: 12 mėn. darbo stažas per 2 metus ir atleistas iš darbo, kai žmona jau buvo nėščia.

Jei vaiką augins žmona, o Tho užsiregistruos darbo biržoje, jis gaus bedarbio pašalpa, kadangi atitinka reikalavimą iki įsiregistravimo teritorinėje darbo biržoje turėti ne mažesnę kaip 18 mėnesių nedarbo draudimo stažą per paskutinius 36 mėnesius.⁵⁷ Be to, kadangi Tho turi leidimą nuolat gyventi, atleidus jį iš darbo, jis nepraranda pagrindo likti Lietuvoje ir galės periodiškai atvykti registruotis darbo biržos skyriuje norėdamas gauti bedarbio pašalpa.

⁵⁷ Informantai: Socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyriaus vyr. specialistė.

2 atvejis: Jasmina (29) yra vieniša motina, turinti Filipinų pilietybę; į Lietuvą atvyko prieš dvejus su puse metų. Ji turi dvejų metų Filipinų pilietybę turintį vaiką, gyvenantį su ja; dar vienas jos penkerių metų vaikas gyvena Filipinuose kartu su Jasminos motina. Ji turi leidimą gyventi laikinai, kuris buvo vieną kartą pratęstas. Jasmina 2,5 metų dirbo slauge dienos priežiūros centre. Kiekvieną mėnesį ji siunčia nedidelę sumą pinigų į Filipinus, kad padėtų išlaikyti savo dukterį. Praeitą mėnesį Jasminos darbdavys paskelbė, kad dėl apkarpyto biudžeto pastebimai mažins darbuotojų atlyginimus. Pastebimai sumažėjus pajamoms Jasmina persikėlė gyventi į bendrabutį, nes nebegali sau leisti nuomotis privataus būsto. Jai teko per pusę sumažinti sumą pinigų, kurią ji kiekvieną mėnesį siunčia šeimai į Filipinus. Ji nusprendė prašyti išmokų šeimai ir garantuotų minimalių pajamų.

Savivaldybės Socialinės paramos centre Jasminaparamos negautų. Parama jai nepriklauso dėl jos teisinio statuso LR (leidimas laikinai gyventi), o taip pat jos pajamos (galimai) nepakankamai mažos⁵⁸, kad būtų skiriama pašalpa. Jei Jasmina kreiptųsi į Socialinės paramos centrą, jo darbuotojai domėtųsi jos šeimine padėtimi, t.y., Lietuvoje gyvenančio jos vaiko tėvu ir jo atsakomybėmis už vaiko išlaikymą. Šios įstaigos darbuotojai negali atsižvelgti į aplinkybę, jog Jasminaturi įsipareigojimų išlaikyti Filipinuose gyvenančius šeimos narius, kadangi Socialinės paramos centras teikia paramą tik tos savivaldybės teritorijoje gyvenantiems asmenims.⁵⁹

3 atvejis: Senghoras yra aukštos kvalifikacijos darbuotojas iš Senegalo. Į Lietuvą jis atvyko prieš šešerius metus ir gavo leidimą laikinai gyventi darbo pagrindu. Senghoras yra nevedęs ir neturi vaikų, tačiau neseniai pagal šeimos susijungimo pagrindus į šalį atsivežė savo pagyvenusią motiną (80), kuri yra visiškai priklauso nuo jo pajamų. Praeitą savaitę Senghoras darbe patyrė nelaimingą atsitikimą, dėl kurio nebegali dirbti darbo, kuriam atlikti buvo įdarbintas 3 metus. Jis nusprendė prašyti invalidumo išmokos, ligos išmokos ir išmokų šeimai.

Savivaldybės Socialinės paramos centre Senghorasišmokų šeimai negaus. Apskaičiuojant pajamas bus įvertinta išmoka, kurią dėl nelaimingo atsitikimo skirs Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba (SODRA). Senghoras ir jo motina laikomi dviem šeimom. Motina,

⁵⁸ Valstybės remiamų pajamų dydis 350 Lt vienam gyventojui, LR Vyriausybės nutarimas dėl valstybės remiamų pajamų dydžio patvirtinimo. 2008.06.05., Nr. 538: "Valstybės žinios", 2008, Nr. 67-2531, Vilnius.

⁵⁹ Informantas: Socialinės paramos centro socialinių išmokų skyriaus specialistė.

neturėdama leidimo nuolat gyventi LR, taip pat neturės teisės į socialinės paramos centro teikiamas išmokas šeimai.

Kadangi Senghoras yra aukštos kvalifikacijos darbuotojas, tikėtina, kad jis turi leidimą gyventi kaip aukštos kvalifikacijos darbuotojas. Be to, kadangi jis Lietuvoje išgyveno šešerius metus, tikėtina, kad jis gali turėti ir leidimą gyventi nuolat. Senghorui patyrus traumą darbe, pagal LR nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 14 straipsnį bus mokama ligos pašalpa 100% nuo pirmos susižalojimo dienos iki pasveikimo arba NDNT komisijos sprendimo dėl nedarbingumo lygio (ar invalidumo) nustatymo.⁶⁰ Pagal tai, kiek procentų darbingumo neteko, bus skiriama invalidumo pensija, kuri priklausys nuo stažo ir netektų pajamų.⁶¹

⁶⁰LR nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo Įstatymas. 1999.12.23., Nr. VIII-1509: „Valstybės žinios“, 1999, Nr. 110-3207, Vilnius.

⁶¹ Informantai: Socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyriaus vyr. specialistė ir Socialinės paramos centro socialinių išmokų skyriaus specialistė.

Išvados

- *Teisinė aplinka.* Lietuvos Respublikos socialinėje sistemoje ir jos veiklą reglamentuojančioje teisinėje bazėje trečiųjų šalių piliečių socialinė apsauga absoliučia dauguma atvejų nėra išskiriama. Lietuvos, ES šalių narių ir Lietuvoje teisėtai gyvenančių trečiųjų šalių piliečių socialinės apsaugos mechanizmai apibrėžti tais pačiais teisės aktais ir tvarkomi lygiateisiškumo pagrindu.
- *Trečiųjų šalių piliečių teisinis statusas ir socialinės garantijos.* De facto daugiausia garantijų turi nuolat Lietuvoje gyventi leidimą turintys trečiųjų šalių piliečiai. Jie gali pretenduoti į visas išmokas ir paslaugas, teikiamas tiek įmokų pagrindu, tiek finansuojamas iš valstybės ar savivaldybės biudžeto, lygiais pagrindais su Lietuvos Respublikos piliečiais. Leidimus laikinai gyventi turintys užsieniečiai daugeliu atvejų gali pretenduoti tik į socialines garantijas ir išmokas, finansuojamas įmokų pagrindu. Tačiau dėl leidimo laikinai gyventi galiojimo trukmės (išduodamas metams su galimybe pasikeisti), tokį leidimą turintiems trečiųjų šalių piliečiams gali būti neprieinamos ir įmoku pagrindu finansuojamos socialinės išmokos (pvz., bedarbio pašalpa). Palankesnės sąlygos įstatymuose numatytos trečiųjų šalių piliečiams, kurie į Lietuvą atvyksta kaip aukštos kvalifikacijos specialistai.
- *Šalies imigracinės politikos strategija.* Vertinant LR imigracijos politikos nuostatus matyti, kad imigrantų pritraukimas nėra prioritetas, o teisės aktuose numatomos jiems socialinės apsaugos garantijos yra veikiau imperatyvinė ES reikalavimų išdava. Vėliausi su imigrantų iš trečiųjų šalių socialine apsauga susiję įstatymų pakeitimai nukreipti į aukštos kvalifikacijos darbuotojų sąlygų pagerinimą, vėlgi susiję su ES direktyvų perkėlimu, o ne su nacionaline šalies strategija.
- *Minimalūs buvimo šalyje kriterijai.* Trečiųjų šalių piliečiams, turintiems leidimą nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, minimalūs buvimo šalyje laikotarpio kriterijai, siekiant pasinaudoti socialinėmis garantijomis, teisės aktuose nėra apibrėžti. Vis dėl to, atsižvelgiant į socialinės apsaugos kontekstą (pvz. socialinės garantijos susijusios su įmokomis per tam tikrą laikotarpį), galima išskirti netiesioginį ryšį tarp buvimo šalyje trukmės ir teisės gauti socialines paslaugas ir išmokas. Tam, kad asmuo galėtų pretenduoti į tam tikras socialines garantijas, yra reikalingas minimalus darbo stažas.

- *Minimalūs užimtumo ir kiti kvalifikaciniai kriterijai socialinėms paslaugoms gauti.* Abiejų kategorijų trečiųjų šalių piliečiams (tiek turintiems leidimą gyventi nuolat ir nuolatinio gyventojų statusą beiturintiems leidimą gyventi laikinai) socialinių garantijų, išmokų ir paslaugų gavimo sąlygos priklauso tik nuo įmokų mokėjimo laikotarpio. Minimalus gyvenimo šalyje narėje laikotarpis teisės aktuose nėra išskiriamas – pagal šį kriterijų visų trečiųjų šalių piliečių, ES ir Lietuvos piliečių teisės į socialines garantijas yra identiškas. Vis dėl to, turint galvoje minimalius kai kurių socialinių išmokų kvalifikacinius kriterijus, reikalaujančius pakankamai ilgo dalyvavimo socialinės apsaugos sistemoje (žr. aukščiau aprašytas ligos draudimo, motinystės, tėvystės ir pensijos išmokų sąlygas), asmens buvimas šalyje netiesiogiai susijęs su socialinių garantijų prieinamumu. Šiuo atveju takoskyra tarp nuolat šalyje gyvenančių užsieniečių ir nenuolatinio gyventojų (trečiųjų šalių piliečiai ir jų šeimų nariai neturintys nuolatinio gyventojų statuso) išlieka.
- *Sprendimų priėmimo taisyklės paremtos tik veikiančiais teisės aktais.* Lietuvoje individualūs prašymai socialinėms garantijoms gauti vertinami tik atsižvelgiant į teisės aktus. Individualūs sprendimo priėmimo kriterijai socialinėms garantijoms gauti netaikomi. Lietuvos socialinės apsaugos sistemą sudarančiose institucijose nėra paplitusi savo nuožiūra priimamų sprendimų praktika, pareigūnai priimdami sprendimus privalo vadovautis galiojančiais teisės aktais. Trečiųjų šalių piliečių socialiniai ar sveikatos poreikiai neturi jokios įtakos (teigiamos ar neigiamos) priimant sprendimą dėl asmens teisinio statuso migracijos kontekste.
- *Galimybės naudotis gimtąja kalba.* Teisės aktai įpareigoja užtikrinti asmenų, besikreipiančių į valstybės institucijas, galimybes naudoti nevalstybinę kalbą, tačiau valstybės institucijos susijusios su socialinių garantijų ar paramos administravimu, ne visuomet arba tik selektyviai (t.y., populiarių užsienio kalbų atvejais) laikosi šios praktikos.
- *NVO vaidmuo.* Valstybinėse institucijose specializuotų socialinių garantijų trečiųjų šalių piliečiams nėra, ir jie ne visuomet gali pretenduoti į LR piliečiams teikiamas socialines ar sveikatos paslaugas. Dėl šių priežasčių nevyriausybinės organizacijos imasi užpildyti šią spragą, ir greta kalbos kursų, teisinių konsultacijų teikia socialines paslaugas trečiųjų šalių piliečiams. Nevyriausybinės organizacijos yra reikšminga

pagalbos sistemos trečiųjų šalių piliečiams dalis. Jos gauna projektinį finansavimą iš Europos Sąjungos fondų.

- *Papildomų garantijų trečiųjų šalių piliečiams suteikia dvišaliai socialinės apsaugos koordinavimo susitarimai su trečiosiomis šalimis.* Atskiros Europos Sąjungos valstybės narės savo nuožiūra sudaro dvišalius socialinės apsaugos koordinavimo susitarimus su trečiosiomis šalimis ir juose nustato koordinavimo taisyklių sistemą siekiant apsaugoti kitose valstybėse dirbančius savo piliečius. Lietuvos Respublika turi dvišales sutartis su Rusijos Federacija, Baltarusijos Respublika, Ukraina, Kanada ir Jungtinėmis Amerikos Valstijomis, kuriose įtvirtintos taisyklės dėl taikytinų teisės aktų, vienodo požiūrio ir pensijų.
- *Nuolatiniam LR gyventojams teikiamos socialinės garantijos.* Reikšmingos socialinės garantijos, įgyjamos įmokų pagrindu (išmokos nelaimingo atsitikimo darbo vietoje ir profesinės ligos atveju, bedarbio išmoka, našlių pensija, tėvystės pašalpa, motinystės (tėvystės) pašalpa, motinystės pašalpa nėštumo ir gimdymo atostogų metu, ligos pašalpos) yra teikiamos nuolatiniam LR gyventojams ir jos neprieinamos trečiųjų šalių piliečiams, kurie Lietuvoje gyvena laikinai ir turi leidimą laikinai gyventi.

Šaltiniai ir literatūra

Literatūra

1. Asylum and Migration Glossary 2.0. A tool for better comparability, European Commission, European Migration Network, 2012.
2. Aukštos kvalifikacijos ir kvalifikuotų trečiųjų šalių piliečių pritraukimas (studija - klausimynas), rengėjas: Europos migracijos tinklo Lietuvos informacijos centras. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija ir Europos migracijos tinklas, 2013. http://emn.lt/wp-content/uploads/2013/06/Attracting-Highly-Qualified-TCN_FinalLT1.pdf (skaityta 2013.08.15), p.7.
3. Deacon, B., Developments in East European social policy. In *New Perspectives on the Welfare State in Europe*, red. C. Jones. London: Routledge, 1993.
4. Deacon, B., Eastern European welfare states: the impact of the politics of globalization. *Journal of European Social Policy* 10 (2), p.146-161, 2000.
5. Fajth, G., Social Security in a Rapidly Changing Environment: The Case of Post-communist Transformation. *Social Policy and Administration* 33 (4), p. 416-436, 1999.
6. Guogis, A. Dėl Lietuvos socialinės apsaugos sampratos, *Socialinis darbas* nr. 7(2) 26-34 p. 2008.
7. Lazutka, R. Socialinė apsauga. Žmogaus socialinė raida. Vilnius: Homo Liber, 2001.
8. Medaiskis, T. paskaitų rinkinys, 2012. Socialinės apsaugos ekonomika. Socialinės apsaugos esmė ir pagrindiniai principai, <http://web.vu.lt/ef/t.medaiskis/socialines-apsaugos-ekonomika> (skaityta 2013.09.04)
9. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba Valstybinis socialinis draudimas Lietuvoje, Vilnius, 2008, <http://www.sodra.lt/get.php?f.3745>, (skaityta 2013.09.10).

ES teisės aktai

1. Europos Sąjungos abipusio informavimo apie socialinę apsaugą sistema (MISSOC) http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Lithuania_Lt.pdf, (skaityta 2013.08.19).

2. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. Socialinės apsaugos sistemų koordinavimo išorės aspektai., 2012 03 30. COM 2012 No. 153., Briuselis
3. Tarybos Direktyva 2009/50/EB Dėl trečiųjų šalių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo sąlygų siekiant dirbti aukštos kvalifikacijos darbą 2009/50/EB, Europos Sąjungos oficialusis leidinys, ES Taryba, 2009. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:155:0017:0029:LT:PDF> , (skaityta 2013.08.19).
4. Tarybos Direktyva 2009/50/EB Dėl trečiųjų šalių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo sąlygų siekiant dirbti aukštos kvalifikacijos darbą 2009/50/EB, Europos Sąjungos oficialusis leidinys, ES Taryba, 2009. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:155:0017:0029:LT:PDF> , (skaityta 2013.08.19).

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. LR 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo Įstatymas, 2006.12.07., Nr. X-963, „Valstybės žinios“, 2006, Nr. 138 - 5267Vilnius.
2. LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas, 2002.07.02., Nr. IX-1007, „Valstybės žinios“, 2002, Nr. 73-3085, Vilnius.
3. LR Išmokų vaikams Įstatymas. 1994.11.03., Nr. I-621: “Valstybės žinios”, 1994, Nr. 89-1706 (nauja redakcija: VŽ 2004, Nr. 88-3208), Vilnius.
4. LR Išmokų vaikams įstatymo 1, 2 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo priedu Įstatymas, 2011.06.09, Nr. XI-1434, „Valstybės žinios“, 2011, Nr. 77-3721Vilnius
5. LR Įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties, 2004.04.29., Nr. IX-2206, “Valstybės žinios”, 2004, Nr. 73-2539, Vilnius.
6. LR Įstatymo „Dėl paramos mirties atveju“ pakeitimo Įstatymas, 2011.06.09., Nr. XI-1435, „Valstybės žinios“, 2011, Nr. 77-3722, Vilnius

7. LR ligos ir motinystės socialinio draudimo Įstatymas. 2000.12.21 Nr. IX-110, "Valstybės žinios", 2000 Nr. 111-3574, Vilnius.
8. LR nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo Įstatymas. 1999.12.23., Nr. VIII-1509: „Valstybės žinios“, 1999, Nr. 110-3207, Vilnius.
9. LR Sveikatos draudimo Įstatymas, 1996.05.21., Nr. I-1343, „Valstybės žinios“, 1996, Nr. 55-1287, Vilnius. 2000.12.21 Nr. IX-110, "Valstybės žinios", 2000 Nr. 111-3574, Vilnius.
10. LR Sveikatos draudimo Įstatymas, aktuali redakcija: 2013.08.26 Nr. I-1343: "Valstybės žinios, 1996 Nr. 55-1287, Vilnius.
11. LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas, 1994.07.18., Nr. I-549, „Valstybės žinios“, 1994, Nr. 59-1153 Vilnius.
12. LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 1, 2, 8, 43, 54 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo 11 straipsniu ir priedu Įstatymas, 2012.06.28., Nr. XI-2137, 2012, "Valstybės žinios", Nr. 80-4141 Vilnius.
13. LR Valstybinių šalpos išmokų įstatymas 1994.11.29 Nr. I-675: "Valstybės žinios" Nr. 96-1873, Vilnius.
14. LR Vyriausybės nutarimas Dėl asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose, įstaigose ir kituose viešojo administravimo subjektuose taisyklių patvirtinimo, 2007.08.22, Nr. 875, "Valstybės žinios", 2007, Nr. 94-3779, Vilnius.
15. LR Vyriausybės nutarimas dėl valstybės remiamų pajamų dydžio patvirtinimo. 2008.06.05., Nr. 538: "Valstybės žinios", 2008, Nr. 67-2531, Vilnius..
16. LRV nutarimas dėl Lietuvos imigracijos politikos gairių patvirtinimo, 2008.12.03., Nr. 1317, „Valstybės žinios“, 2008-12-13, Nr. 143-5706 Vilnius.

Lietuvos Respublikos dvišaliai susitarimai dėl socialinių teisių ir garantijų

1. Lietuvos Respublikos ir Baltarusijos Respublikos sutartis dėl socialinės apsaugos., 1999.02.04., Minskas: "Valstybės Žinios", 1999, Nr. 61-1979.

2. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Rusijos Federacijos Vyriausybės susitarimas dėl pensinio aprūpinimo., 1999.06.29, Maskva: "Valstybės žinios", 2000, Nr. 20-496.
3. Lietuvos Respublikos ir Ukrainos sutartis dėl socialinės apsaugos, "Valstybės žinios", 2001, Nr. 93-3261.
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Jungtinių Amerikos Valstijų Vyriausybės susitarimas dėl socialinio draudimo pensijų mokėjimo į užsienį., 2003.01.24., Vilnius: "Valstybės žinios", 2003, Nr. 8-270, 2003.
5. Lietuvos Respublikos ir Kanados sutartis dėl socialinės apsaugos., 2005.07.05., Vilnius: "Valstybės žinios", 2005., Nr. 143-5186.
6. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos direktoriaus įsakymas dėl valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo užsienyje gyvenantiems Jungtinių Amerikos Valstijų piliečiams tvarkos patvirtinimo, 2003.03.24., Nr. V-100, „Valstybės žinios“, 2003, Nr. 33 -1400, Vilnius.